

Araştırma Makalesi /Research Article

**PELOPONNESOS SAVAŞLARI'NIN DİNAMİKLERİ:
ATİNA-SPARTA REKABETİ, PERS MÜDAHALESİ
VE SAVAŞIN SEYRİ
(MÖ 431-404)**

Beyzanur POLAT* & Ayşen SİNA**

Öz: Peloponnesos Savaşları, Pers-Yunan Savaşı sonrasında Perslerin Yunanistan yarımadasından çekilmeleriyle birlikte, bölgede beliren iki güç olan Atina ile Sparta devletleri arasında MÖ 431-404 yılları zarfında vuku bulan, uzun soluklu bir savaştır. Yirmi yedi yıl süren bu uzun soluklu mücadelenin temelinde, Atina'nın denizcilik ve ekonomik gücüyle genişlemesi, Sparta'nın ise bu yükselişi tehdit olarak görmesi yatmaktadır. Atina, Attika-Delos Birliği'nin lideri olarak deniz gücünü kullanırken Sparta ise, kara gücüne dayalı Peloponnesos Birliği'ni yönetmiştir. Savaş üç aşamadan oluşmaktadır; Arkhidamos, Nicias Barışı'nın yapıldığı süreç ve Sicilya Seferi. Herhangi bir donanmaya sahip olmayan Sparta, savaşın son evresine gelindiğinde Perslerden büyük destek alarak Sicilya Seferi'nde üstünlük sağlamayı başarmış ve Peloponnesos Savaşları Atina'nın ağır yenilgisi ile sonuçlanmıştır. Savaş sonrasında Yunan dünyasının siyasi, ekonomik ve toplumsal yapısı derinden sarsılmış ve savaşa katılan şehir devletlerinin güç kaybetmesine neden olmuştur. Bu durum, ilerleyen dönemde Makedonya'nın yükselişini hızlandıracaktır.

Anahtar Kelimeler: Peloponnesos Savaşları, Sparta, Atina, Pers İmparatorluğu, Thukydides, Nicias Barışı.

* Yüksek Lisan Öğrencisi, Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, bevzanurpolat1999@gmail.com, ORCID: [0009-0001-6369-5001](https://orcid.org/0009-0001-6369-5001).

** Prof. Dr. Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü asina@nku.edu.tr, Orcid: 0000-000253015973.

**THE DYNAMICS OF THE PELOPONNESIAN WARS:
THE RIVALRY BETWEEN ATHENS AND SPARTA,
THE PERSIAN INTERVENTION AND THE COURSE
OF THE WAR
(431-404 BC)**

Abstract: Abstract: The Peloponnesian Wars were a long-running conflict between the two powers that emerged in the region following the withdrawal of the Persians from the Greek peninsula after the Greco-Persian Wars, taking place between 431 and 404 BC. At the heart of this twenty-seven-year-long conflict lay Athens' expansion through its naval and economic power, which Sparta perceived as a threat. The war consisted of three phases: the Archidamian War, the Peace Process, and the Sicilian Expedition. Sparta, which did not have a navy, managed to gain the upper hand in the Sicilian Expedition by receiving significant support from the Persians in the final stage of the war, and the Peloponnesian Wars ended with a heavy defeat for Athens. This situation would accelerate the rise of Macedonia in the following period.

Key Words: Peloponnesian Wars, Sparta, Athens, Persian Empire, Thucydides, Peace of Nicias.

Extended Abstract

During the human life process, the state of nature and socialization has caused many discussions within the framework of state structure. In order to protect itself, human beings always need socialization and, with it, state formation. In these matters, a power called state is needed in order to protect the interests of individuals. Sparta and Athens, one of these states, carried out the Peloponnesian Wars for the reasons stated above. These two states, which were allies against the Persians before the war, began to fall out with their allies in the 5th century BC and began to damage their relations. The person who put forward this important claim was the famous historian Thucydides. He argued that the power race between the two civilizations deeply shook their relations. The war, which lasted twenty-seven years, has been likened by historians to the struggle between an elephant and a whale. The reason for this is that both sides had different advantages. The superiority of the Athenians at sea and the Spartans on land caused the struggle to last for many years. Before the war, Athens, which had established military and economic superiority over Sparta, although it made its power felt in the first years of the war, was unable to maintain its superiority in the following years. The main reason for this situation, according to Thucydides, was the plague. However, when we look at other wars between the parties, it is seen that the situation was not exactly like that. Of course, Athens suffered great losses in the epidemic.

In particular, the death of Pericles, who guided their strategies, due to the epidemic shook them greatly. However, it would not be right to ignore all the wrong decisions made by Athens and focus only on the epidemic. Athens, which achieved success many times after the epidemic, did not calculate its strength and launched major attacks. Despite the fact that Sparta repeatedly offered peace during difficult times, it continued its aggressive and expansionist policy by not following a balance policy. Behind this wrong decision were Pericles' nephew Alcibiades and the radical democrat group. The radical democrat group decided to continue the war in order to protect its position and interests within Athens, even in the most difficult times. Pericles' nephew Alcibiades, on the other hand, made good plans but acted without taking into account the power of Athens. For this reason, he led Athens to defeat many times. However, strangely enough, despite all these failures, the people and the government continued to keep Alcibiades at the head of the army. This was a great negligence that led Athens to its real destruction. In addition to all this, after the last great defeat against Sparta in the Sicilian Campaign, he started to follow a pro-Spartan policy and from that moment on, he condemned every important step Athens took in the war to be fruitless.

The fact that the Spartans received support from the Persians during this period was one of the important factors affecting the outcome of the war. Although they managed to prevail over Athens with this support, their betrayal of their ancestors and their alliance with the Persians would cause the Spartans' social order to deteriorate and their collapse in the future. The winning side in the war was, of course, the Persians in this case. They easily gained the superiority they could not achieve in the Greek-Persian Wars by taking sides and supporting them in the Peloponnesian Wars. Greece, on the other hand, would remain in chaos until the arrival of Alexander the Great.

Giriş

Bu çalışma, MÖ 431-404 tarihleri arasında vuku bulmuş Peloponnesos Savaşları'nın sebeplerinin, savaş sürecinin ve savaş sonrasındaki gelişmelerin detaylı bir şekilde incelenmesi amacıyla hazırlanmıştır. Çalışma iki bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümünde, çalışma içeriği hakkında kısa bir açıklama ve kullanılan kaynakların tanıtımı yer almaktadır. Birinci bölümde ise, savaşta coğrafyanın ne denli belirleyici bir rol üstlendiği ve savaşın yaşandığı bölgeler olan Sicilya, Attika ve genel olarak Yunanistan'ın coğrafi özelliklerine yer verilmiştir. Bunun yanı sıra Atina ve Sparta'nın savaş öncesi askeri durumu, ordu yapılanması ve savaş sırasında uyguladıkları stratejilerde yer almaktadır. İkinci bölümde ise, Thukydides'in anlatımlarından yola çıkılarak Peloponnesos Savaşları'nın

nedenleri ve sonuçları incelenmiştir. Son olarak sonuç kısmında ise, savaşın Atina ile Sparta devletleri açısından sonuçları değerlendirilmiş ve Pers İmparatorluğu'nun Peloponnesos Savaşları'ndaki yeri ve önemi incelenmiştir.

MÖ 5. yüzyılın sonlarında başlayan ve yirmi yedi yıl süren Peloponnesos Savaşları, Yunanlılar için çok büyük bir önem taşımaktadır. Bu uzun mücadele, bir zamanlar Pers-Yunan Savaşları'nda müttefik olan Atina ile Sparta arasında gerçekleşmiştir. Pers Savaşları sonrasında, bu iki devlet müttefiklerle olan çıkarlarında anlaşmazlığa düşerek ilişkilerini zedelemeye başlamıştır. Aralarındaki gerginlik, Atina'nın ekonomik ve askeri bakımdan güçlenmesiyle birlikte hat safhaya çıkmıştır. Yunanlıların bakış açısına göre, Peloponnesos Savaşları dünya savaşı olarak görülmektedir. Ciddi boyutlarda mahvolan hayat ve mülkiyet sorunları, Yunan tarihinde bir dönüm noktası oluşturmaları, sınıflar arasındaki düşmanlığın ve bölünmenin daha da tetiklenmesi gibi sebeplerinden dolayı bu şekilde düşünülmesi doğaldır. Bu yaşananlar Yunan toplumlarını dış tehlikelere karşı savunmasız bırakmıştır. Pers Savaşları ile Peloponnesos Savaşları arasındaki elli yıllık dönem, Yunanlıların en muhteşem yıllarıdır. Peloponnesos sonrasında ise, uygarlık ve vahşet arasındaki ince çizginin yok olmasıyla birlikte, karanlık bir döneme girilmiştir. Savaş ilerledikçe artan hüsrana, intikam hırsı ve kızgınlık hissi zamanla yerini gittikçe artan bir vahşete bırakmıştır. Çukurlara atılan düşmanlar açlıktan, susuzluktan ve korumasızlıktan ölüme terkedilmiştir. Sicilya'da olan tam olarak budur. İnsanlar boğulmaları için denize atılmıştır. Bu durum ise, Peloponnesos Savaşları'nın sonlarına doğru artık alışılacalmış bir hale gelecektir. Pers Savaşı öncesi hiç vahşet yok değildir, ancak bu denli bir yoğunlukta ve çeşitlilikte olmamıştır. Bu bilgileri bize aktaran Thukydides'in vermek istediği mesaj, savaş süresinin uzamasıyla uygarlık sınırlarının altına düşülmesinin kaçınılmaz olduğudur. Ona göre, eğer uygarlık niteliğinde bir savaş var ise bu denli korkunç niteliklere sahip olmaması gerekmektedir.

Peloponnesos Savaşları'nın Yunanlılar için önemli olmasının asıl sebebi ise, Peloponnesos Savaşları'na katılan Atinalı Oloros'un oğlu Thukydides tarafından aktarılmış olmasıdır.¹ Kendisi tarihin en muhteşem tarihçilerinden biri olarak görülmektedir. Öyle ki bilinen en erken ikinci tarihçi sayılmaktadır. Thukydides, batının hatta tüm dünyanın düşünüş tarzını etkilemiş bir tarihçidir. Savaş Tarihi isimli eseri ise sekiz kitaba bölünmüştür. Bu eserinde, yirmi yedi yıllık Peloponnesos Savaşları'nın

¹ Donald Kagan, Antik Yunan Tarihine Giriş: 17. Ders, Yale Üniversitesi, TÜBA, 6 Kasım 2007, s. 1.

yirmi bir yılını anlatmaktadır. MÖ 5. yüzyılın sonlarında ise eserini tamamlayamadan hayatını kaybetmiştir. Birinci kitabında niyetini açıklamakla başlamaktadır. Heredotos ile kıyaslamalarda da bulunur. Ayrıca kendi metodolojisinden de bahseder. Savaşın çıkma sebepleri olarak ise, Sparta'nın Atina'dan korkması ve Atina'nın saldırgan bir politika izlemeye başlaması olduğunu savunmaktadır. İkinci kitabında, Sparta ile Atina'nın benimsediği savaş stratejilerine yer vermiştir. Atina'nın deniz gücüne ve donanmasına güvendiğini vurgulamıştır. Spartalılarında “özgür bir Yunanistan” adı altında müttefik toplamaya çalıştığı yer alır. Aynı zamanda savaşın ilk yıllarında Atina'nın başına gelen büyük veba salgının özelliklerinden ve sonuçlarından da ayrıntılı olarak bahsetmiştir. Bu kitapta tarihin ilk büyük konuşması olan, Perikles'in cenaze söylevlerine de yer verir. Salgında ölmeseydi neler olabilirdi onu da tartışır. Üçüncü kitabında, Sparta ve Atina'ya katılmak istemeyen Mytilene kentinin kaderi üzerinde tartışmaktadır. Dördüncü kitapta ise, saldırgan bir politika izleyen Atinalıların zaferlerinden bahsederek başlamaktadır. Ayrıca bu bölümde Thukydides'in sürgüne gönderildiği Amphipolis savaşının anlatılması da oldukça dikkat çekicidir. Bu savaştaki anlatımlarında Atinalıları savunurcasına söylevlerde bulunmuştur. Beşinci kitabında ise, Cleon ile Spartalı general Brasidas'ın ölümleri ve yapılan sekiz yıllık barışın bozulma nedenleri tartışılmaktadır. Altıncı kitapta, Atina meclisinin Sicilya seferine büyük miktarda asker tahsis etmesiyle birlikte artan perspektif eksikliği gösterilmeye çalışılmıştır. Bu bölümde Atinalıların Sicilya seferindeki başarısızlıklarından, Atinalıların ve Peloponnesos'un kuzeydoğusundaki Argos kentinden gelen müttefiklerinin (Argiveler) Peloponnesos şehirlerine saldırmalarından bahsedilmektedir. Ayrıca general Alcibiades hakkında bilgiler de bulunmaktadır. Yedinci kitabına gelindiğinde, Atinalıların Sirakuza'da Sparta ile diğer Sicilyalıları karşı aldığı mağlubiyet yer almaktadır. Bu noktada, Atinalıların umut ve tanrılardan daha çok bahsetmeye başlaması da oldukça dikkat çekicidir. Sekizinci kitapta ise, savaşın gidişatının Atina'nın tersine hareket ettiği görülmektedir. Perslerin, Spartalılara destek olmalarıyla ortaya çıkan sonuçlara yer verilmiştir. Son olarak, Atina demokrasisinin çöküşü hakkında bilgiler de bulunmaktadır.

Peloponnesos Savaşları'na dair yapılan modern akademik çalışmalar esas alınarak, savaşın nedenleri, gelişimi ve sonuçları kronolojik bir yaklaşımla ele alınmıştır. Konunun sağlıklı bir şekilde aktarılabilmesi adına yöntemsel tutarlılık gözetilmiş, güvenilir kaynaklar doğrultusunda özenli bir çalışma yürütülmüştür. Kaynak taraması kısmında da aynı özenle araştırmalar yapılmıştır. Bu aşamada öncelikli olarak, Peloponnesos Savaşları ile ilgili

yazılmış olan makaleler, tezler ve internet kaynakları incelenmiştir. Çalışmanın ortaya çıkmasını sağlayan bu kaynaklardan biri ise, telif ve tetkik eserlerdir. Söz konusu çalışmanın oluşturulabilmesini sağlayan ana kaynak ise, Thukydides'in yazmış olduğu Peloponnesos Savaşları isimli eseridir. Thukydides'in eseri hakkında çalışmalar yapan Donald Kagan'ın, Yale Üniversitesi'ndeki ders kayıtlarından eserin içeriğine Türkçe çeviriler ile ulaşım sağlanabilmektedir. Aynı zamanda acikders.tuba.gov.tr sitesinden ders içeriğinin metinlerine de kolaylıkla erişilebilmektedir.

Araştırmada yardımcı olan diğer kaynak türlerinden birisi ise, makale ve tezlerdir. Bu kaynaklardan biri olan Serdar Ünan'ın “Pers Harpleri ve Peloponnesos Harpleri Işığında Antik Helen’de Siyasi ve Askeri Gelişmeler” isimli Lisans Tezinde, Pers ve Peloponnesos Savaşı öncesindeki siyasi gelişmeler ve söz konusu savaşın genel sonuçları yer almaktadır. Mark Cartwright'ın “Peloponnesos Savaşları” isimli eserinde ise, savaşın nedenleri ve tarafların oluşturdukları birlikler üzerinde durulmuştur. Olcay Turan'ın “Thukydides’in Aktarımına Göre Atina Salgınının Gerçek Etkileri” isimli makalesinde ise birinci Peloponnesos Savaşı olan Arkhidamos Savaş'ı sırasında ortaya çıkan salgın ve sonuçları, Atina İmparatorluğu'nun bu süreçten nasıl etkilendiği ve salgının savaş üzerindeki etkisi incelenmiştir. Olcay Turan'ın başka bir makalesi olan “Perikles’in Peloponnesos Savaşı’ndaki Stratejisine Dair Eleştirel Bir Yaklaşımı” isimli çalışmasında ise, Atina’nın strateji babası olarak görülen Perikles’in savaşta kullandığı stratejiler üzerine değerlendirmeler bulunur. Thomas Runge Martin'in “Perikles” isimli eserinde ise, Atinalılar için önemli bir general olan Perikles'in biyografisi, Atina ile Sparta'nın aralarının bozulduğu süreç ve Peloponnesos Savaşları'nın ilk evresinde önemli bir siyasi figür olan Perikles'in kişiliği, liderlik anlayışı ve özellikle izlediği savunma stratejisi çerçevesinde savaşın gidişatındaki rolü değerlendirilmektedir. Ömer Emre Kuşçu ile Kaan Kapan'ın birlikte yazmış olduğu “Askeri coğrafyada jeostratejik koşulların mekânsal kullanımı” isimli makalesinde, coğrafyanın savaştaki rolü ve stratejilerin nasıl şekillendiği ile ilgili bilgiler yer almaktadır.

Çalışmanın oluşturulmasında yararlanılan bir diğer kaynak türü ise dijital içeriklerdir. Bu kapsamda güvenilir internet platformlarında yayımlanmış olan bazı akademik nitelikli makalelerden ve dijital bloglardan faydalanılmıştır. Bu kaynaklardan ilki, Mark Cartwright'ın yazmış olduğu “Peloponnesos Savaşları” isimli makaledir. İtalyanca yayımlanan makale worldhistory.org'da yer almaktadır. Makalenin içeriği, genel olarak savaşın kısaca sebeplerinden, Sparta ile Atina'nın sahip oldukları müttefiklerden, savaşın gelişiminden ve son olarak savaş sonrası devletlerde meydana gelen değişimlerden oluşmaktadır. Bir diğer kaynak

ise, 12 Mart 2020'de Jakub Ferencik isimli bir blog yazarı tarafından İngilizce kaleme alınmış "Mora Savaşı" isimli çalışmadır. Bu çalışmada, Thukydides'in Peloponnesos Savaşları isimli sekiz ciltten oluşan kitabının kısaca özetlerine yer verilmiştir.

1. Peloponnesos Savaşları'nın Coğrafi Boyutu: Savaşın Geçtiği Bölgeler Ve Stratejik Önemi

Tarih boyunca savaşlar, insanoğlunu derinden etkileyen önemli olaylardan biri olmuştur.² Savaşın kazanılmasında veya kaybedilmesinde birçok etmen bulunur. Bunlardan biri şüphesiz coğrafyadır. Savaşta kullanılacak stratejiler, coğrafyanın fiziksel özellikleri ve iklim koşullarına göre belirlenmektedir. Çalışma konusu olan Peloponnesos Savaşları ise, yirmi yedi yıl süren uzun bir savaştır. Ancak savaşın bu denli uzun sürmesi savaşın aralıksız devam ettiği anlamına da gelmemektedir. Savaşa sık sık ara verilmiştir. Bu kadar uzun süren bir savaş olması nedeniyle de geniş alanlara yayılmıştır. Peloponnesos Savaşı çoğunlukla yaz ve bahar aylarında; Sicilya, Yunanistan ve Küçük Asya coğrafyasında gerçekleşmiştir. Yunanistan coğrafyası,³ güneyinde Libya⁴ ve Girit,⁵ doğusunda Ege Denizi'yle⁶ çevrilidir. Batısında ise, İyon Denizi yer almaktadır. Antik Sparta ise, Laconia ve güneydoğuda Peloponnesos bölgesinde yer alan bir şehir devletidir. Eurotas Nehri'nin kıyısında

² Ömer Emre Kuşcu, Askeri Coğrafyada Jeostratejik Koşulların Mekânsal Kullanımı, TÜCAUM, Uluslararası Coğrafya Sempozyumu, 2022, s.440.

³ Yunanistan'ın dörtte üçü dağlarla kaplıdır. İç kesimlerine ilerledikçe de dağlık alanlar artış göstermektedir. Yunanistan'da bulunan Pindus Dağları ise, Alp Dağlarının bir kolunu oluşturmaktadır. Bkz. Halil İbrahim Sarı, Yunanistan Ekonomisinde Turizmin Yeri Ve Önemi, MS thesis, Marmara Üniversitesi, Türkiye, 2017.

⁴ Kuzey Afrika'nın neredeyse tam merkezinde bulunmaktadır. İsmi ise Antik Mısırlıların bölgenin yerlisi olan ve bugün "Berberi" olarak tanınan Lebu sözcüğünden almıştır. Bahsedilen bu tanım Roma tarafından dahi kullanılmış, günümüze ise "Libya" olarak gelmiştir. Bkz. Caner Cantürk & Betül Şengül. "Devrimler, Kaos Ve İstikrar Arayışları İçinde Libya: Tarihsel Ve Yapısal Bir Analiz", Uluslararası Afro-Avrasya Araştırmaları Dergisi 3.6, 2018, ss. 45-70.

⁵ Girit, Akdeniz'de önemli bir konumda yer almaktadır. Bunun yanı sıra, bölgede bulunan en büyük beşinci adadır. Bkz. Çayan Akkuş, Osmanlı Devleti'nin Son Döneminde Girit'ten Yaşanan Göçler, MS thesis, Dokuz Eylül Üniversitesi, Türkiye, 2022.

⁶ Ege denizi, Kuzeyde Edremit Körfezi kıyılarından başlamakta ve güneyde Köyceğiz Gölü ağzının yakınlıklarına kadar uzanmaktadır. Kıyıları ise, çok girintili çıkıntılıdır. Bkz. Köksal Aydoğan, "Ege Bölgesinin Turizm Coğrafyası", Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi 32.1-2, 1988, ss. 57-61.

kurulan Sparta, Laconia'nın en büyük nehrinin yanında yer almaktadır. Laconia'nın kuzeyinde ise, Arkadya'dan 1000 m yüksekliğe ulaşan tepelik yaylalar yer alır. Dağlarla doğal bir savunmaya sahip olan Sparta, istilalardan kolaylıkla korunmuştur. Ancak buna rağmen Laconian Körfezinde, Gytheio isminde vasal bir limanı da bulunur. Attika ise, Yunanistan'ın başkenti olan Atina ve çevresini kapsayan bir bölgedir. Attika yarımadasının merkezinde yer alır. Klasik dönemden itibaren antikçağın en önemli şehirlerinden biri olan Atina, burada yer almaktadır. Pelonnesos Savaşları'nın ilerleyen yıllarında, savaşın yayıldığı diğer bir coğrafya ise, Sicilya'dır. Sicilya, Akdeniz'in en büyük adasıdır. Üçgen şekli sebebiyle Trinacria ismi de verilmiştir. Kuzeyinde Calabria, güneyinde ise Messina Boğazı yer almaktadır. İç kesimleri çoğunlukla dağlıktır. Güney doğusunda da Hyblaeon Dağları yer alır.

MÖ 500-459 tarihinde gerçekleşen Yunan-Pers Savaşı⁷ sonrasında galip gelen Yunanlılar, MÖ 431'de Persleri⁸ tamamıyla Yunan coğrafyasından çıkarmıştır. Perslerin çekilmesiyle birlikte bu bölgede iki büyük güç ortaya çıkmıştır; Atina ile Sparta.⁹ Bu büyük güçlerden biri olan Atina, Deniz Birliği'nin¹⁰ kurucusudur, bu sebeple çok büyük bir hazineye sahiptir. Sparta ise Atina'ya göre kara ordusunda çok iyidir. En güçlü ve cesur askerlere sahiptir. Fakat, Atina'nın maddi gücünün giderek artması onun ekonomisini zayıflatmaya başlamıştır. Atina'nın giderek artan deniz gücü, ekonomik zenginliği ve Delos Birliği üzerindeki hâkimiyetini gitgide merkezileştirmesi, ilerleyen süreçte birçok müttefik Hellen kent devleti üzerinde fiili bir siyasi otorite kurmasına yol açmıştır. Bu durumun farkında olan Peloponnesos Devletleri¹¹, özellikle Euboia, Khalkis, Naksos, Thasos ve Miletos gibi birliğe katılmış olan şehir devletlerinin Atina'nın tahakkümü altına girmeye başlaması karşısında ciddi bir endişeye kapılmışlardır. Denizlerde hakimiyetini arttıran Atina, mali durumunu çok iyi bir konuma getirmiş, kurduğu deniz birliğiyle bütün vergileri kolaylıkla

⁷ Yunan-Pers Savaşları için ayrıca bkz. Oğuz Tekin, Eski Yunan ve Roma Tarihine Giriş, İletişim Yayınları, 2016.

⁸ Pers İmparatorluğu için bkz. İsmail Ayarış, MÖ 9. – MÖ 4. Yüzyıllar Arası Persler (Siyasi Tarih), MS thesis, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2019.

⁹ Ahmed Ardalan, Antik Yunan'da Tarihsel Nedensellik, Asia Minor Studies, 2016, s. 12.

¹⁰ Attika-Delos Birliği için bkz. Hacer Çoruh Kurt, "Attika- Delos Deniz Birliği Ve Kyzikos", Premium e-Journal of Social Sciences, 2023, ss, 203-209.

¹¹ Peloponnesos bölgesinde yer alan devletler için bkz. Türkan Banu Güler, Kuruluşundan MÖ 404 yılına kadar Sparta'nın Peloponnesos Bölgesindeki üstünlük çabaları, MS thesis, Ankara Üniversitesi, 2014.

hazinesine aktarabilmiştir. Fakat aynı şey Sparta için geçerli değildir. Kendisi Atina gibi vergilerini düzenli olarak toplayamamaktadır.

Peloponnesos Savaşları'ndan önce meydana gelen Yunan-Pers Savaşları'nda, Atina beklenmedik bir şekilde galibiyet elde etmiştir. Bu durum ile birlikte Atina'da mevcut olan “demokrasi” ön plana çıkmış ve böylelikle Hellas¹² üzerindeki siyaseti baskınlık kazanmıştır. Kleisthenes Reformları¹³ ile demokrasisini güçlendiren Atina, Pers Savaşları sonrasında çok daha fazla güçlenmiştir. Pers savaşı sonrasında donanmasını da geliştirmeye başlayan Atina, Ege Dünyası'nda zengin ticari olanaklar elde etmiştir. Donanmasının güçlenmesiyle birlikte, Atina uzak mesafelere kolaylıkla kara ordusu gönderebilmiş ve halkını tehlikelerden korumayı başarmıştır. Savaşta kara savunması stratejilerini de değiştirerek, deniz donanmalarıyla düşmanlarını karşılamaya özen göstermiştir. Atina daha sonra içeride demokratik dışarıda ise emperyalist bir politika izlemeye başlamıştır. Donanmanın gelişmesiyle birlikte iş istihdamını da arttırmış, ekonomisi üzerinde de önemli gelişmeler elde etmiştir. Kentler arası ve deniz aşırı bölgelere ticaret yapmaya başlamalarıyla birlikte ise, ekonomisi canlanmış ve beraberinde zanaatlar ile sanayisi de gelişmiştir.

Atina demokrasisini güçlendiren en önemli unsur ise, Pers Savaşları sırasında kurulmuş olan Attika-Delos Birliği'dir. Birliğin amacı, Hellen kent devletlerinin bağımsızlığını sağlamak olarak gözüke de asıl amacı, Pers istilasının Batı Anadolu'daki yayılımını önleyerek Hellas'a ulaşmasını engellemektir. Kurulan Attika-Delos Birliği ile birlikte denetimini arttıran Atina, “güçlü olan haklıdır” çerçevesinde imparatorluk fikrini benimsemeye ve emperyalizmini meşrulaştırmaya çalışmıştır. Birliğine üye olan kent devletlerini ise, tebaası olarak görmüş ve masa altından sopa göstererek, güçlü olan kendilerine itaat etmelerini, aksi durumunda sonuçlarına katlanmaları gerektiği ile ilgili muhataplarını uyarmıştır. MÖ 431 tarihine gelindiğinde ise, Atina artık iki milyonluk nüfusa sahip bir kent devleti haline gelmiştir. Bu dönemde yönetimde ise, Perikles bulunmaktadır.¹⁴ Kendisi, yirmi milyonluk bir kitleyi üzerinde

¹² Hellas için bkz. Aican Doğan, MÖ V. Yüzyılda Pers-Hellen İlişkileri Bağlamında Hellenpontos Bölgesi: Kyzikos Örneği, Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırmaları Dergisi 18. 39, 2017, ss. 1-21.

¹³ Efdal Hardal, Antik Yunan'da Demokrasinin Ortaya Çıkışı, MS thesis, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2016.

¹⁴ Olcay Turan, Perikles'in Peloponnesos Savaşları'ndaki Stratejisine Dair Eleştirel Bir Yaklaşım, Journal of History School, 2021, s. 57.

barındıran beş ülkeyi denetim altında tutmaya çalışan ve dört yüzü aşkın şehri kendi yönetimine tabi kılan başarılı bir liderdir.

Peloponnesos Savaşları'nın taraflarından bir diğeri olan Sparta ise, MÖ 7. Yüzyıldan itibaren Hellas'ta beliren askeri ve siyasi güçlerden biridir. Daha sonra nüfusunu arttırmaya yönelik, başta Güney İtalya ve Akdeniz olmak üzere kolonizasyon hareketini başlatmıştır. Çevresinde mevcut olan kent devletleri ile savaşmak yerine onlarla anlaşmalar yaparak kendisine müttefik kazandırmayı hedeflemiştir. MÖ 6. yüzyıla gelindiğinde ise askeri ve siyasi üstünlüğünü elde eden Sparta, en büyük düşmanı olan Argos ve Atina'ya karşı Peloponnesos Birliği'ni kurarak, Hellen birliğinin koruyuculuğunu üstlenmiştir. Bunların yanı sıra Sparta, deniz gücü oluşturma fikrinden de oldukça uzaktır ve deniz aşırı seferlere karşı isteksizdir. Ekonomisi tarıma dayalı olması sebebiyle de durma noktasına gelmiştir. Deniz ticaretiyle gelişme imkanına da sahip olamayan Sparta, bir kara devleti haline gelmiş, paralı değişim yerine mal değişimini sürdürerek, sanayi ve ticaret gelişmelerine set çekmiştir. Peloponnesos Savaşları öncesi durumlarını en iyi aktaran kişi ise, Perikles¹⁵ olmuştur. Kendisi Sparta'nın ekonomisiyle ilgili ayrıntılı bilgiler aktarmıştır.

Perikles'in anlatımına göre, Peloponnesoslular el emeğiyle geçinen insanlardır. Onların ne devlette ne de hususi olarak ellerinde paraları bulunmamaktadır. Yoksulluk nedeniyle de birbirlerine karşı uzun savaşlar düzenleyemezler. Deniz aşırı ve uzun süren savaşları bilmezler. Bu sebeplerden dolayı dışarıya kara ordusu, mürettebat vb. yardımlar da gönderemezler. Bu durum onların mallarından ve mülklerinden uzak kalmalarına neden olur. Üstelik bu tarz yolculuklarda masraflarını da kendi ceplerinden öderler. Hâlbuki bol para, harpleri, zorla toplanan yardımlardan daha iyi yürütür.¹⁶ Parayı tedarik etmeleri onları geciktireceğinden, bu eksiklik onları çaresiz bırakacaktır. Oysaki savaş müsait fırsatları beklememektedir. Perikles'in de belirttiği gibi, Sparta maddi anlamda Atina'dan çok daha geridedir¹⁷. Onların toprak temelli politikaları, çoğunlukla zararlarına sebep olsa da savaş öncesi psikolojik bir üstünlük sağlamasına neden olacaktır. MÖ 6. yüzyıldan itibaren yayılmacı politikasına son veren Sparta, diğer kent devletleri tarafından daha itibarlı bir hale gelmiştir. Atina'nın yayılmacı politikasına karşılık

¹⁵ Perikles için ayrıca bkz. Thomas Runge Martin, Perikles, Kültür Yayınları, 2021, ss. 1-288.

¹⁶ Serdar Ünan, Pers Harpleri Ve Peloponnesos Harpleri Işığında Antik Hellen'de Siyasi Ve Askeri Gelişmeler, Anadolu Üniversitesi, Eskişehir, 2001, s. 54.

¹⁷ Turan, a.g.m., s.61.

olarak “Hellas’ın kurtarıcısı” rolünü üstlenmeside Peloponnesos Savaşları’nın öncesinde, psikolojik bir üstünlük elde etmesini sağlamıştır. MÖ 431- 404 tarihlerinde gerçekleşen Peloponnesos Savaşları öncesinde, Yunan dünyasında iki büyük güç olan Atina ile Sparta devletleri, stratejik ve askeri yapılarıdaki farklılıklarıyla da ön plana çıkmaktadır. Yunanistan’ın efsaneleşmiş kara ordusuna sahip olan Sparta, hoplit¹⁸ savaşlarında yenilmez bir konumdadır. Bu başarıyı, erkek çocuklarını küçük yaştan itibaren, yoğun bir şekilde eğitmeleriyle birlikte elde etmişlerdir. Savaşçı toplum yapısını koruyan Sparta, böylelikle kara savaşlarında üstünlük kurmayı başarabilmiştir. Atina’da ise durum biraz daha farklıdır, stratejik hareketleriyle Ege Denizi’nde hakimiyet kurmayı başarmıştır. Delos Birliği’nden¹⁹ ve zengin ticaret ağından elde ettiği ekonomik kaynaklar sebebiyle de güçlü bir donanmaya sahiptir. Bu iki kent devleti sadece askeri güçleriyle değil, aynı zamanda farklı savaş stratejileriyle de karşı karşıya geleceklerdir. Spartalıların karadaki hakimiyeti, Atinalıların ise denizdeki üstünlükleri savaşın akıbetinde belirleyici bir rol oynayacaktır.

Pers Savaşları sonrasında Atina dış siyasetinde, Miltiades ile Themistokles’in²⁰ etkilerinin yok olmasından sonra, Miltiades’in oğlu Kimon’un dış siyaseti kabul görmeye başlamıştır. Bu dönemde, Persler için savaş, Hellas için barış fikri benimsenmiştir. Anadolu’daki Likya ve Karya ise, Atina lehine birlik bünyesine kazandırılmıştır. MÖ 5. yüzyılda Kimon’un²¹ Sparta yanlısı bir siyaset izlemesi ise, Atina politikasında başarısız olmasına sebep olmuştur. Başarısızlıkla birlikte, Atina politikasının başına MÖ 461’de Kimon’un yerine Perikles geçmiştir. Kendisi, MÖ 461 tarihinden Peloponnesos Savaşları’nın başlama tarihi olan 431’e kadar, Atina’daki siyasi yaşama hâkim olmayı başarmıştır. Bu dönemde iki cepheli harp stratejisi benimseyen Atina, güneyde ve doğuda Perslerle savaşırken, Sparta ile batıda sonuçsuz savaşlara girmiştir. MÖ 460-459 tarihlerine gelindiğinde, Atina tahıl sorunu yaşamaya başlamıştır. Bu doğrultuda, problemi kalıcı olarak ortadan kaldırmaya

¹⁸ Hoplitler için bkz. Eren Karakoç, “Antik Dönemlerdeki Grek Paralı Askerler Ve Hoplitlerin Önemi”, Akademik Bakış Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler Dergisi 55, 2016, s. 489-499.

¹⁹ Birlik için bkz. Hülya Boyana, “Delos Birliği’nin Anayasası ve Atina Hegemonyası”, Tarih İncelemeleri Dergisi 22.2, 2007, ss. 11-20.

²⁰ Bkz. Kamal Bayramov, Akdeniz’de Persler, 2019.

²¹ Bkz. Ayşen Sina, “Khioslu İon’un Epidemiai Eserinden Portreler”, Tarih Araştırmaları Dergisi 29. 47, ss. 137-156.

karar veren Atina'nın ilk hedefi erzak deposu olan Mısır²² olmuştur. Fakat Mısır'a Perslerin hâkim olması sebebiyle seferlerde başarısız olmuşlardır. Bu doğrultuda barış sağlamak zorunda kalan Perikles, barış için Susa'ya elçi göndermiştir. Burada, daha sonraki yıllarda barışı yapan elçinin ismi olarak anılmaya başlayan “Kallias Barış Anlaşması”²³ imzalanmıştır. Bu barış anlaşması ile birlikte onların Doğu Akdeniz'deki hakimiyeti tanınmış ve Atinalılar, Mısır üzerine yaptıkları yıpratıcı savaşlardan vazgeçmişlerdir. Batı da savaştığı diğer bir devlet olan Spartalılar ile de MÖ 446-445 tarihlerinde Otuz Yıllık Barış (Thirty Years Peace) Anlaşması yapılmıştır. Anlaşma sonrası Peloponnesos Savaşları'na giden kaçınılmaz süreçte Perikles, Atina'ya güç kazandırmak için çeşitli politikalara girişmiştir. Ancak yapılan bu saldırmazlık anlaşması sorunları çözmekten çok, ertelenen sorunların daha da büyümesine yol açmıştır. Atina ile Sparta arasındaki gerilimin tekrardan artmasıyla birlikte Atina-İon ve Sparta-Dor olarak iki blok etrafında güçler toplanmaya başlamıştır. Atina'daki politikaya MÖ 446 ile 431 tarihleri arasında egemen olan Perikles, bu politika doğrultusunda birleşik şehirler üzerinde bir hegemonya kurmuştur. Böylelikle Atina'nın deniz birliğini emperyalist²⁴ amaçlar güden bir “deniz imparatorluğu” haline getirmeye çalışmıştır.²⁵ MÖ 431 yılına gelindiğinde ise, Atina Perikles'in amaçları²⁶ doğrultusunda günden güne güç kazanmaya başlamıştır. Hellas üzerindeki güç dengelerinin aleyhinde bozulmaya başladığını gören Sparta, bu durumun ileride dönüşü olmayan sonuçlara neden olacağını düşünmeye başlamış ve müttefik devletlerinin kışkırtmalarıyla birlikte, Atina ile savaş noktasına gelmenin yollarını aramaya başlamıştır. Bu durum, Peloponnesos Savaşları'nın başlıca nedeni olarak görülmektedir.²⁷

²² Tahıl tedarigi için ayrıca bkz. Arslan Önen, “Akdeniz'in Korsan Yuvaları: Kilikia, Pamphylia, Lykia ve Ionia Bölgelerindeki Korykoslar”, Adalya 14, 2011, ss. 189-205.

²³ Kallias Barışı için bkz. Alican Doğan, “MÖ V. Yüzyılda Pers-Hellen İlişkileri Bağlamında Hellespontos Bölgesi: Kyzikos Örneği”, Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırmaları Dergisi, 2017, ss. 1-21.

²⁴ Emperyalist devlet, başka bir devlet veya uluslar üzerinde çıkarları doğrultusunda baskınlık kurmaya çalışan, devletlerin doğal, ekonomiki kültürel vb. kaynaklarını sömürmeye yönelik bir politikayı benimsemektedir. Bkz. Yıldırım Koç, “Emperyalizm Ve Patrikhane”, Jeopolitik Dergisi, 2007, ss. 1-5.

²⁵ Arif Mufid Mansel, Ege Ve Yunan Tarihi, TTK Basımevi, Ankara, 1999, s. 309.

²⁶ Bkz. İlkey Sinan Karaman, Perikles Dönemi Ve Atina, MS thesis, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2019.

²⁷ Mansel, a. g. m., s. 314.

2. Peloponnesos Savaşları: Nedenleri, Gelişimi Ve Sonuçları

Toplamlar, tarih boyunca özellikle organize savaşlar yoluyla kendilerini tanımlamışlardır. Örneğin, Antik Roma'nın yayılcı politikaları savaşın bir güç ve meşruiyet aracı olarak görülmesine neden olmuş; aynı şekilde Orta Çağ'daki Haçlı Seferleri, dinsel ideolojilerle meşrulaştırılmıştır. Ancak bu savaşlar büyük can kayıpları, ekonomik yıkım ve toplumsal travmalar gibi ciddi bedeller doğurmuştur. Tarih boyunca her savaş, yalnızca sonuçlarıyla değil, aynı zamanda ortaya çıkışındaki çok katmanlı nedenlerle de değerlendirilmelidir. Bu çerçevede, Peloponnesos Savaşları da farklı dinamiklerin etkisiyle şekillenmiş karmaşık bir çatışmadır. Peloponnesos Savaşları hakkındaki önemli bilgilerin günümüze ulaşmasını sağlayan Thukydides ise, ilk kitabının neredeyse tamamında bu savaşın neden ve nasıl oluştuğundan bahsetmiştir. Ona göre, savaşın kaçınılmaz bir hal almasının temel sebebi, Atina İmparatorluğu'nun ihtişamının çok fazla artmasıdır. Alarm çanlarıyla sarsılan Spartalılar da Atinalılarla savaşa girmek ve gelişmekte olan güçlerine bir darbe vurmak istemişlerdir.

Thukydides, MÖ 431 yılında patlak veren savaş hakkındaki anlatımlarında Pers Savaşları'nın sonrasında nasıl savaşın geri geldiğini vurgulayarak başlamaktadır. Eserinde Atina'nın hegemonya kurma sürecinden Delos Birliği'nin kuruluşuna kadar ki önemli bulduğu olayları aktarmıştır. Anlatımına buradan başlaması çok kritik bir noktadır. Diğer bir önemli nokta ise, Atina ile Sparta arasında gelişen güvensizliktir. Bu durum Yunan dünyasında büyük bir ikilem yaratmıştır. Sonunda kolaylıkla gelişen bir korku meydana gelmiştir. Bu ise Thukydides'in bahsettiği ikinci öğeyi oluşturmaktadır. Thukydides, devletlerin neden birbirleriyle savaşa girdiğini anlamaya çalışırken hep şartlarla ilgili duygularını ön plana çıkartmıştır.

Atina'nın Delos Birliği ittifakı ile giderek bir imparatorluğa dönüşme süreci, Spartalılar'ın Atina'nın hegemonya kurma çabalarına yönelik şüphe ve endişelerini arttırmıştır. Bu olayları Thasosluların isyan etmesi izlemiştir. Thukydides'in bahsettiğine göre, MÖ 465'te Thososlular Sparta'ya giderek "Eğer Atinalılara isyan edersek, Attika'yı istila eder misiniz?" diye sormuşlardır.²⁸ Sparta'nın dış işleriyle ilgilenen görevliler bu teklifi her ne kadar kabul etseler de, anlaşmanın yapılmasından kısa bir süre meydana gelen büyük deprem her şeyi engellenmiştir. Yapılan bu anlaşma Atinalılardan gizli tutulmuştur. Bu nedenle Atinalılar, Spartalılara helotlara karşı yardım için Peloponnesos'a 4000 hoplit göndermiştir. Fakat Sparta, devlet sistemlerinden şüphelenmeleri sebebiyle yardım talebini kabul etmemiştir. Yardımın reddedilmesi ise, Atinalılar tarafından hoş

²⁸ Kagan, a. g. e., 6 Kasım 2007, s. 4.

karşılanmamış, aralarında ciddi bir kızgınlık yaratmıştır. Sonra da iç devrim yaşanmış, Kimon'un rejiminin yerini Ephialtes ve Perikles gibi karakterler içeren çok daha radikal bir demokrasi almıştır; ayrıca diplomatik bir devrim de yaşanmıştır.²⁹ Yaşanan devrim ile birlikte Atinalılar, Spartalılar liderliğinde olan Yunan Birliği'nden çıkmış, önce Spartalıların düşmanı olan Argoslular ile, sonra da gelecek savaşlarda kendilerine işe yarayacak boyutta bir süvari birliği sağlayacağını düşündükleri, Thessalia ile ittifak kurmuşlardır. Bu dönem, Peloponessos Savaşlarının tarafları arasındaki çekişmelerin ciddiyetini anlamak için kilit konumdadır.

Atinalılar, nasıl olduğu bilinmese de Korinthos Körfezi'nin kuzey sahillerinde bulunan Naupaktos adındaki bir şehri ele geçirmiştir. Buranın çok iyi bir limanı bulunmaktadır öyle ki, hem Korinthos Körfezine ulaşmak isteyenleri kontrol edebilecek hem de ideal bir deniz üssüne sahip olabilecektir. Atinalılar ele geçirdikten sonra, bu bölgenin kontrolünü Spartalıların düşmanı olan helotlara vermişlerdir. Bu hamleyle birlikte Spartalılara bir darbe vurulmuştur. Tüm bu yaşananlar sonrasında, Atina ile Sparta ve müttefikleri arasında barış yapılma şansı da çok azalmıştır. Artık bu iki güç arasında bir bağ bulunmamaktadır. Atinalılar müttefiklerini Sparta'nın düşmanlarından seçmiş, helotlar Atinalıların koruması altına girmiştir. Atina onları stratejik bakımdan muhteşem bir bölgeye yerleştirmiştir. Yaşananlar, gelecek hakkında iyi izlenimlerde bulunmamaktadır.

Savaş için gereken kıvılcım ise, Sparta'nın iki müttefiki olan Megara ile Korinthos şehirlerinin anlaşmazlığa düşmesiyle gerçekleşmiştir. Sparta bu iki şehre müdahale etme yetkisine sahip olsa da Megaraların yardım isteğine "Bizi ilgilendirmez; bu sizin probleminiz, bizim değil" diyerek cevap vermiştir.³⁰ Sparta'nın bu noktada, müttefikleri arasındaki anlaşmazlıklarda, sorumluluklarının teorik olarak ne olduğu ile ilgili herhangi bir yazılı kaynak ise bulunmamaktadır. Böyle durumlarda çoğunlukla, her iki şehirde kendi aralarında çözüm bulmaları beklenmektedir. Genellikle hangi tarafın kazandığı Sparta'nın pek umurunda olmamaktadır. Bu umursamaz tavırlarının temel nedeni ise, geçmişte Yunan dünyasındaki tek büyük kuvvet olmalarıdır. Ancak bu kuvvet, MÖ 461 tarihine gelindiğinde kaybedilmiştir. Megara gibi kaybedenler içinse artık başka bir seçenek bulunmaktadır. Atina'ya giderek yardım isteyebilmektedirler. Megara yardım yapılmasına karşılık, Peloponessos Birliği'nden çıkmayı ve Atina tarafına geçmeyi teklif

²⁹ Kagan, a. g. e., 6 Kasım 2007, s. 4.

³⁰ Kağan, a. g. e., 6 Kasım 2007, s. 5.

etmiştir. Yapılan teklifle birlikte Atina, zor bir kararla karşı karşıya kalmıştır. Neden Peloponnesos Birliği'nden kaçan birini kabul etsinler ki? Hem bu ittifak Spartalıları kızdıracaktır hem de Peloponnesoslularla aralarında savaş meydana getirecektir. Doğal bir tepki olarak, Megara ve Korinthos arasındaki anlaşmazlıktan bize ne? diye düşünebilirlerdi, fakat Atina bu durumu fırsat olarak görmüştür. Megara'nın yanında olduğunda ne gibi kazanımlar elde edeceğinin farkındadır. Atinalılar Megara'nın desteğiyle, Spartalıların Orta Yunanistan ve Atina bölgesine olan ulaşımını kesme imkânı elde edeceklerdir. Eğer Megara'yı kontrol ederlerse, Atinalılar herhangi bir Sparta saldırısı karşısında güvende olacaklardır. Bilmeleri gereken şey ise, Spartalılarla aralarının kesin olarak bozulacağıdır. Ancak Atinalılar henüz buna tam olarak hazır değildir. Şehirlerini Pire'ye bağlayacak duvarları daha inşa etmemişlerdir. Bunun yanı sıra kendilerine yetecek kadar ürün de yetiştirememektedirler. Bu durumda Spartalılar ise, Atina topraklarına girerek, Atinalıların limanla olan bağlantılarını kolaylıkla kesebilecektir. Atinalıların, Megaralıları ile anlaşma yapması ise tüm bu olasılıkları göze aldığı anlamına gelmektedir. Fakat önlem olarak Atinalılar, Megara şehrinden Saronik körfezindeki Nikaia'ya kadar duvar çekmiş, Pegai şehrinin kontrolünü ele geçirmeyi amaçlamıştır. MÖ 431'de başlayacak olan büyük savaşın başlamasındaki kritik rol ise, Korinthoslar ile Atinalıların ilişkilerinin bozulması olacaktır. Savaş öncesi değinilmesi gereken bir diğer konu da Pers Savaşları'ndan önceki Hellen ticari hayatıdır. Atina'daki ticaret erbaplarının, dış satımda yine Lakonia ve Korinthos gibi rakipleriyle bir ticari rekabet içerisinde olduğu görülmektedir. Bu sebeple, taraflar arasında Peloponnesos Savaşları öncesinde çok keskin bir ticari rekabet de bulunmaktadır. Sparta da aynı şekilde sürekli kaybeden taraf olmaktan sıkılmıştır. Fakat kendisi tarım ekonomisine dayalı bir toplumdur ve deniz aşırı ticaretin ona hiçbir getirisi bulunmamaktadır. Bu dönemde Atina'nın hedefi, Çanakale Boğazı'ndan kuzey doğuya doğru ilerleyerek Byzantion'u ele geçirmektir. Böylelikle Kuzey Karadeniz'den gelen erzak yoluna egemen olabilecektir. Fakat bu planlar Sparta'nın araya girmesiyle birlikte, Peloponnesos Savaşları'nın sonuna kadar ertelenmek durumunda kalacaktır. Taraflar arasındaki gerginliğin daha da artmasıyla birlikte savaş kaçınılmaz bir hale gelecektir. Sparta, Atina'nın giderek artan gücünü tehdit olarak gördüğü için, savaşın haklı zemine oturtulabilmesi adına bir savaş gerekçesi (casus belli) yaratma çabasına girmiştir³¹. Bu istediği

³¹ Chester Starr, Antik Çağda Deniz Gücü, (ç. Gürkan Ergin), Homer Kitabevi, İstanbul, 2000, s. 25.

bahaneyi ise, Korinthos³² ile Korkyra arasındaki ihtilafta, Atina'nın Korkyra tarafını tutmasıyla bulmuştur. Epidamnos ile Korkyra arasındaki ihtilafa Korintho'un da dahil olmasıyla birlikte meydana gelen Korkyra-Korint Deniz Savaşı'nda, Korinthos'un mağlup olması sonucunda Atina'nın Korkyra'yı, Spartalıların ise Korinthos'u tutmasıyla birlikte savaş tarafları belirginleşmeye başlamıştır. Pers Savaşları sırasında tarafsız kalmış olan Korkyra'nın karşılaştığı zorluklar karşısında Atina'ya müttefik olmak için gönderdikleri elçilerin, meclisteki konuşmaları Peloponnesos Savaşları'na giden süreci anlamakta oldukça önem taşımaktadır.

Elçilerin söylevleri, ilk olarak Pers savaşındaki tarafsızlıkları için özür dilemekle ve benimsedikleri bu politikanın yanlış olduğu konusunda atıfta bulunarak başlamıştır. Kendilerinin de sahip oldukları donanmalarının onlardan sonra gelen en büyük donanma olduğunu söylemişlerdir. Birlikte hareket edilmesi, kendileri için masrafsız ve tehlikesiz iken, düşmanlar için oldukça can sıkıcı olacaktır. Bunun yanı sıra ortak düşmanları olduğunu ve Korinthoslulara daha önceden saldırmanın mantıklı olduğunu belirtmişlerdir. Deniz ittifakı olması sebebiyle reddedilmemesi gerektiğini de vurgulanmıştır.

Hellas'taki güç mücadelesi düşünüldüğünde Atinalıların gerçekten de bu ittifak teklifini reddetmeleri mümkün değildir. Perikles de belirlediği dış politika doğrultusunda ittifak teklifini kabul etmekte bir sakınca görmemiştir. Fakat bu ittifak ilerleyen zamanlarda, Sparta ile yapılacak Peloponnesos Savaşları'nın başlangıç noktasını teşkil edecektir. İttifakla birlikte, Atina kendi kaderini belirlemiştir.

Korkyra olayı sonrasında, Atina önceleri Trakya'da Korinthos kolonisine bağlı olan, Poteidaia kenti için önemli tedbirler almaya başlamıştır. Poteidaia kentinin Atina için önemi büyüktür. Bunun sebebi, hem Byzantion kentini yönlendiren kuzey ticaret yolunun hem de Çanakkale Boğazı'nın güvenliğinin sağlanmasında şehrin öneminin büyük olmasıdır. Bu sebeple kentin kontrolünün mutlaka Atina'da olması gereklidir. Bunların yanı sıra, Poteiadaı kentinin kışkırtmalarıyla da bölge Peloponnesosluların eline geçme durumu mevcuttur. Hem bu sebeplerle hem de Korinthos'a bir darbe daha indirmek istemesi sebebiyle Atina, Poteiadaı'dan yeni isteklerde bulunmuştur. Bu istekler sonrasında Poteiadaı, Peloponnesosluların kışkırtmasıyla birlikte Atinalılar'ın birliğinden ayrılmıştır. Bunun dışında bir diğer önemli olay ise,

³² Bkz. Andre Bonnard, Antik Yunan Uygarlığı-3. Evrensel Basım Yayın, 2014.

Makedonya kralı Perdikkas'ın da³³ Atina ile arasının bozulmasıdır.³⁴ Sparta ile Atina arasındaki bu son olaylar bardağı taşıran son damla olmuştur.

Sparta, Peloponnesos Birliği'ne³⁵ haber göndererek bir toplantı yapma kararı almıştır. Bu toplantıda halk meclisi, MÖ 446 tarihinde Atina ile Sparta arasında imzalanmış olan barış anlaşmasının, Atinalılar tarafından ihlal edildiğini ileri sürmüştür. Her ne kadar Sparta Kralı Arkhidamos³⁶ gerginliğin hakemler aracılığıyla düzeltilmesini istese de MÖ 432 tarihinde halk meclisi Atina'ya savaş ilan etmiştir. Böylelikle Peloponnesos Savaşları'nın ilk adımı atılmıştır. Fakat yine de anlaşmazlığın çözümü için Sparta ile Atina arasında elçiler mekik dokumaya devam etmiştir. Savaş başlatmak için yaptığı onca şeye rağmen, savaşın sorumluluğunu Atina üzerine yıkamayacağını anlayan Sparta, Attika-Delos Birliği'nin kapatılması gibi ultimatomlar³⁷ vermeye başlamıştır. Bu Atina için yapılması mümkün olmayan bir istektir. Perikles'in girişimiyle, Atina Halk meclisinde ultimatomun reddedilmesiyle birlikte, MÖ 431'de Peloponnesos Savaşları'nın başlaması kaçınılmaz hale gelmiştir.

Pers Savaşları'ndaki donanmalarıyla şöhret kazanan Atina, sonunda patlak veren Peloponnesos Savaşları'nda kendisine oldukça güvenecektir. Stratejilerini de bu doğrultuda oluşturacaktır. Perikles ise, savaşın zaferle kazanılması için “zeka ile para” gerektirdiğini düşünmektedir. Bu sebeple Atina'nın savaş sırasında maddi sıkıntı yaşamaması adına devlet gelirlerini düzenlemiş, Attika-Delos Birliği'nin Atina'ya sağladığı yıllık 400 talonton, yıllık 1000 talenti bulan vergi gelirlerini ve tapınaklarda bulunan adak hazinelerini düzenleyerek bir plan oluşturmuş ve böylelikle gelirlerin hepsini güvence altına almayı başarmıştır.

Perikles'in hesapladığı ve son derece akılcıl savaş stratejisine göre, ilk olarak Atina, karada son derece güçlü olan Sparta ordusuyla karşılaşmaktan kesinlikle kaçınacaktır. Spartalılar, daha önceki

³³ Makedonya kralı Perdikkas ile Atina ilişkileri için ayrıca bkz. Ayşen Sina, “II. Philippos'un Doğu Trakya Politikaları ve Odrys Kralları”.

³⁴ Ünün, a. g. e., 2001, s. 69.

³⁵ Peloponnesos Birliği için bkz. Mehmet Soylu, Akdeniz'de Türk Deniz Ticareti, MS thesis, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

³⁶ Sparta Kralı Arkhidamos için bkz. Bahadır İkican, “Pyrros Savaşları ve Roma'nın İtalya'nın Güneyine Egemen Oluşu”, TABVLA 47.

³⁷ Ultimatom, genellikle bir tarafın diğer tarafa sunduğu, kabul edilmemesi durumunda ise olumsuz sonuçların doğacağı anlamına gelmektedir. Kesin bir taleptir. Bkz. İlhan Arsel, “Devletlerin Haysiyetini Çiğneten Zihniyet”, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 31. 1, 1974.

savaşlardaki gibi Attikka topraklarını işgal ettiklerinde ise, Atinalılar Pire limanını ve kentlerini çevreleyen surlarına sığınacaktır. Bu süreçte, taşınabilir mallar Atinalılar tarafından yanlarında götürülecek ve işgal edilen topraklar fazla önemsenmeyecektir. Aynı zamanda savaş için ehemmiyetli bir donanma üssü olan Peiraios Limanı'nda donanma çok daha fazla güçlendirilecek ve müttefiklerin son durumlarına göre amade şekilde bekleyecektir. Bu plana göre Sparta'nın, Atina'nın güney bölümünden saldırması durumuna karşılık, kuzeyde bulunan ikmal yolları, donanması ve surları açık tutulacak ve böylelikle bölgenin güvenliği sağlanabilecektir. Bu plana göre, Spartalılar ne kadar Attika'da kalırlarsa kalsınlar, Atinalılar bu durumdan etkilenmeyecektir. Tüm bunların yanında güçlü Atina donanması, fırsat buldukça Peiraios Limanı'ndan hareket ederek Peloponnesos'un güney kıyılarını dolaşacak ve iç kesimlerine sızmalar yapıp bölgeye zarar verecektir.³⁸

Peloponnesos Savaşları'nda tamamen farklı sosyal, askeri ve siyasi üstünlüğünü sahip iki farklı güç karşı karşıya gelmiştir. Bu taraflardan biri olan Atina'nın, siyasi sistemi ile paralel olarak gelişen donanmaları, savaşın ilerlemesinde ve savaş stratejisinin oluşmasında başlıca etken olacaktır. Atina emperyalizminin dayanağı olan donanmaları, Pers Savaş'ıyla birlikte gelişmeye başlamıştır. Ekonomisini ve dış ilişkilerini geliştirmek isteyen Atina, bu doğrultuda donanmasına önem vermiştir. Deniz egemenliğini sağlamak için Perikles'in ortaya koyduğu strateji doğrultusunda Peloponnesos Savaşları öncesinde donanmaya çok daha fazla önem verilmeye başlamıştır. Bunu Attika-Delos Birliği'nden elde edilen gelirlerle sağlamışlardır.³⁹

Atina'nın kıyıları denizden içeride olması sebebiyle donanmanın geliştirilebilmesi için sağlam ve tahkimli bir limana ihtiyaç duymuştur. Bu ihtiyacı ilk olarak Pers Savaşları sırasında Themistokles fark etmiş ve bunun üzerine Peiraios Limanı'nın inşasını başlatmıştır. Peloponnesos Savaşları öncesinde ise, Perikles stratejisi⁴⁰ gereği MÖ 458-559 yıllarında güneyden gelebilecek tehlikelerden korunmak amacıyla, Atina kenti ile Peiraios Limanı arasında “uzun bacaklar” ismi verilen “Phaleron Surları” inşa etmiştir. Bu surlar Akdeniz ile Karadeniz ticaretinin dönüm noktasını

³⁸ Starr, a. g. m., s. 39.

³⁹ Ünan, a. g. m., s. 71.

⁴⁰ Perikles'in Peloponnesos Savaşları'daki stratejisi için ayrıca bkz. Olcay Turan, “Perikles'in Peloponnesos Savaşları'ndaki Stratejisine Dair Eleştirel Bir Yaklaşım”, Journal of History School, 2021, ss. 54-82.

teşkil etmiş ve Hellas'ın en büyük limanı olmasının yanı sıra Atina'nın deniz donanması için stratejik bir üs haline de gelmiştir.⁴¹

Büyük donanma için gerekli liman oluşturulduktan sonra sıra, donanmanın niteliğini güçlendirmeye gelmiştir. Bir şehir devletin bağımsızlığını koruyabilmesi için gemilerin sayılarının ve işleyiş biçimlerinin de diğerlerinden üstün olması gerekmektedir. Antikçağda deniz savaşlarının temel taktığı, düşman gemilerine çarparak batırma esasına dayanmaktadır. Bu bağlamda, bir savaş gemisinin manevra kabiliyeti ve hızı, başarının belirleyici unsurlarını oluşturmaktadır. Atina'nın gelirlerinin artmasıyla birlikte, "Trieres"⁴² olarak adlandırılan ve üç sıra kürekçiye sahip olan savaş gemileri inşa edilmeye başlanmıştır⁴³. Bu gemiler, yaklaşık 35 metre uzunluğunda olup 170 kürekçi tarafından idare edilmiştir ve özellikle "diekplous" ve "periplous" gibi çarpma ve çevreleme manevraları için büyük avantaj sağlamıştır. Peloponnesos Savaşı boyunca Atina, güçlü Trieres filosu sayesinde deniz üstünlüğünü uzun süre elinde tutmuş; ticaret yollarını güvence altına almış ve müttefik kent devletleri üzerindeki kontrolünü koruyabilmiştir. Dolayısıyla, Triereslerin bu savaşta yalnızca teknik değil, aynı zamanda stratejik bir rolü olduğu görülmektedir.

Yeni donanma ile birlikte her ne kadar Atina avantajlar elde edecek olsa da, bunun dezavantajları Peloponnesos Savaşları'nda karşılırlarına çıkacaktır. Bunlardan ilki Triereslerin çam, meşe gibi su emen ağaçlardan yapılması sebebiyle sık aralıklarla karaya çekilmek durumunun olmasıdır. Bu durum savaş sırasında oldukça tehlikelidir. İkinci neden ise, gemilerin daha hızlı olması için üç sıra kürekli yapılmasına karşın, özellikle fırtınalı denizlerde ve uzun kuşatmalarda işe yarayamamasıdır. Bu dezavantajlara rağmen yirmi yıllık kullanım süreleri sebebiyle yine de Peloponnesos Savaşları'nda Atinalılar üstünlük sağlamıştır.⁴⁴ Peloponnesos Savaşları'nda donanmasının güçlü olması sebebiyle Atinalılar stratejisini buna göre oluştururken, Spartalılar ise, hoplit ordusuna güvenmesi sebebiyle kara stratejisini benimsemişlerdir. Sparta, uyguladığı geleneksel stratejisini Peloponnesos Savaşları'nın ortalarına kadar kullanmaya devam etmiştir. Bunun yanı sıra her yıl Atina'yı aç bırakmak için tarım alanlarına saldırılar düzenlemiştir. Kullanılan tarım arazilerini tahrip etmişlerdir. Bu

⁴¹ Mansel, a. g. e., s. 314.

⁴² Trireme, düşman gemisini sivri burnu ile delip geçebilecek insanlı bir torpidodur. Triremeyi, savaş gemilerinden çok yarış tekneleri ile karşılaştırabiliriz. Kısa mesafelerde yedi deniz mili hızla ulaşabilmektedir. Bkz. Star, a. g. m., s. 20.

⁴³ Ünan, a. g. m., s. 72.

⁴⁴ Ünan, a. g. m., s. 74.

saldırlara karşılık olarak Atina ise, kırsal kesimde yaşayan nüfusundan vazgeçerek tahıl ihtiyacını ticaretten gidermeye çalışmıştır. Stratejiyi belirleyen Perikles, bunu Phaleron Surları ile gerçekleştirmeyi başarmıştır. Atina'nın Phaleron ve Pire limanlarını kente bağlayan bu surlar (makrai teichoi), özellikle savaş dönemlerinde şehrin denizle bağlantısını güvence altına alarak Perikles'in savunma temelli stratejisinin temel dayanaklarından birini oluşturmuştur. Yaklaşık MÖ 460'larda inşa edilmeye başlanan bu surlar sayesinde Atina, kara saldırılarına kapalı hale gelirken deniz üzerinden yiyecek, askerî yardım ve ticari mal alımını sürdürmeyi mümkün kılmıştır.

Peloponnesos Savaşları'nın ilk yıllarında eski stratejisini devam ettiren Sparta, zaman ilerledikçe Atina'nın surları karşısında etkili olamayacaklarını anlamıştır. Bu sebeple MÖ 431- 421 yılları arasındaki Peloponnesos Savaşları'nın ilk evresi, tarihçiler tarafından fil ile balinanın mücadelesine benzetilmiştir.⁴⁵ Sparta'nın kara ordusunun⁴⁶ bel kemiğini oluşturan sınıf, hoplitlerdir. Tüm vücutlarını kaplayan geniş kalkanları mevcuttur. Üzerlerinde tunçtan yapılmış miğfer ile dizlik, kısa bir kılıç ve üç metre uzunluğunda, ucunda demir bulunan bir mızrak taşımaktadırlar. Omuz omuza tek bir vücut halinde savaşılan hoplit ordusu, karada hemen hemen yenilmez duruma gelmektedir. Ölen veya düşen bir askerin yerine başka bir asker gelerek düzeni bozmadan savaşa devam edilmektedir. Ancak savaştaki düzenleri sebebiyle manevra kabiliyetleri oldukça düşüktür.⁴⁷

Her şeyin MÖ 431 yılının kışının başında veya sonunda, Thebailıların Atina'nın müttefiki olan Boiotialı Plataia kentine ani bir saldırı düzenlemesiyle başladığı düşünülmektedir. Bilim insanları, bu hamlenin nedeni konusunda ikiye ayrılmıştır⁴⁸. Bunlardan biri, zaten savaş çıkacağını bilmeleridir, Atina sınırına yakın olan Plataia'yı ele geçirerek stratejik öncelik elde etmeyi amaçlamışlardır. İkincisi savaş olmayacağını düşünüyorlardır fakat, savaşmayı tercih etmişlerdir. Bu konuyla ilgili kesin bir bilgi bulunmamaktadır. Bilinen tek şey, Plataia'da yapılan savaş nedeniyle Plataialıların Atina'dan yardım istemek durumunda kalmasıdır. Atinalılar ise başlangıçta yardım talebini kabul etseler de daha sonra

⁴⁵ Starr, a. g. m., s. 39.

⁴⁶ Sparta ordusu için bkz. Derya Çığır Dikyol, "Antik Yunan'dan Bir Eğitim Modeli: Sparta", Akdeniz İnsani Bilimler Dergisi 6.2, 2016, ss. 189-207.

⁴⁷ Ünan, a, g, e, s, 79.

⁴⁸ Donald Kagan, Antik Yunan Tarihine Giriş: 19. Ders, Yale Üniversitesi, TÜBA, 13 Aralık 2007, s. 9.

vazgeçmişlerdir. Bu durum, Spartalıların Thebaili müttefiklerine yardım etmeye mecbur bırakmıştır. Tüm bu yaşananlar ise savaşın nasıl başladığının açık bir göstergesini oluşturmaktadır.⁴⁹

MÖ 431 yılında, Sparta ile Atina yaptıkları stratejiler doğrultusunda müttefiklerini belirlemeye başlamış ve tüm Hellas kutuplaşma sürecine girmiştir. Atina'nın müttefikleri; Lesboslular, Khioslular, Akarnanialılar, Messenialılar, Platailılar, Zakynthoslular, Korkyralılar; Anadolu'da Dorlar, Hellaspontuslular, Kariahılar, İonialılar, Trakya sahillerindeki yerleşimler, Girit ile Peloponnesos arasındaki bütün adalar, Thera ve Melos tüm Kykladlılar'dan oluşmaktadır. Bu dost ve müttefik devletlerden Lesboslular, Korkyralılar ve Khioslular Atina'ya donanmaları ile destek olurken diğer müttefik devletler ise, piyade erleri ile Atina ordusunun yardımcı kuvvetlerini oluşturmuşlardır.

Sparta'nın müttefikleri ise, Akhaialılar ile Argoslular dışında İsthmos dahilindeki tüm Peloponnesoslular, Megaralılar, Lokrisliler, Phoklular, Boiotialılar, Amprakialılar, Anaktorionlular; donanma gücü itibariyle Megaralılar, Korinthoslular, Leukaslılar, Pelleneliler, Sikyonlular, Ambrakialılar, Elisliler; süvari gücü itibariyle Lokrisliler, Boiotialılar ve Phoklular'dan oluşmaktadır.⁵⁰ Savaş taraflarını belirleyen Atina ile Sparta'nın MÖ 431- MÖ 421 yılları arasında gerçekleştirdiği “Arkhidamos Savaşı”⁵¹, Peloponnesos Savaşları'nın ilk on yılını kapsamaktadır. Bu uzun süreçte her iki taraf gerilla savaşına benzer vur-kaç şeklinde savaşmış ve gerçek güçlerini saklamıştır. Savaşın ilk yıllarında Atinalılar, kara savaşlarında Spartalıları göre daha zayıf oldukları için karadan uzak durmaya çalışmıştır. Bunun yerine deniz gücüne güvenip, çatışmalardan kaçınarak savunma yapmayı tercih etmişlerdir. Öte yandan Spartalılar ise kara ordularıyla güçlü oldukları için karada mücadeleye odaklanmış, denizde ise Atinalıların üstünlüğü nedeniyle deniz savaşlarından kaçınmışlardır.

Bu dönemde güç merkezleri; birincisi Spartalıların stratejileri sebebiyle işgal ettikleri Attika topraklarıdır, ikincisi ise Perikles'in yıpratma stratejisinin bir parçası olan, konum itibariyle bölgede önem arz eden Potidaia kenti ve çevresidir. Bu dönemde Atina mürettebatının tecrübesi ve donanmasının yeniliği sebebiyle, Elis ve Lakonia kıyılarını tahrip etmiştir. Doğuda Atalante Adası'nı işgal ederken, batıda ise Korint'in kalesi olan Sollion işgal edilmiştir. Aynı zamanda Makedonya Kralı

⁴⁹ Kagan, a. g. m., 13 Aralık 2007, s. 10.

⁵⁰ Ünan, a. g. m., s. 80.

⁵¹ Bkz. Gözlü, a. g. m., ss. 3-23.

Perdikkas ile barış, Trakya'da Odrys Kralı Sitalkes ile de ittifak yapmıştır. Her ne kadar savaşın seyri Atina lehine ilerliyor gibi gözükse de, ilerleyen zamanlarda Peiraios Limanı üzerinden Atina'ya Sparta'dan çok daha büyük bir tehlike girecektir. Atina'nın tüm savaş planlarını yerle bir eden bu tehlike, Atina toplumunun üçte birini yok edecektir. Habeşistan üzerinden ilk olarak Libya, Mısır ve Pers İmparatorluğu'na ulaşan bu tehlike vebadır.⁵² Atina'ya ise MÖ 430'da Peiraios Limanı üzerinden gelerek 426'ya kadar bölgede etkisini sürdürecektir. Bununla birlikte tüm maddi-manevi direncini kaybeden Atina'nın, askeri, sosyal ve siyasal düzeni temelden sarılmıştır. Bu süreçte Sparta, Atina'ya barış teklifi sunmuş ancak şartların ağır olması sebebiyle reddedilmiştir.

MÖ 430 yılında Atina'da ortaya çıkan salgın hastalık, Thukydides tarafından eserinde ayrıntılı tasvir edilmiştir.⁵³ Kendisi salgının kökeninin Pers, Libya ve Mısır topraklarından Hellas'a geldiğini ifade etmektedir. Ege bölgesinde ilk olarak salgın Lemnos'ta görülmüştür. Fakat Lemnos'ta salgın Atina'ya göre çok daha hafif yaşanmıştır. Daha sonra Pire'de salgının görülmesiyle birlikte Atinalılar, Peloponnesoslular tarafından su kuyularının zehirlendiği düşüncesine kapılmıştır. Daha sonra şehrin yukarılarına yayılan salgın, şiddetini arttırmış ve asıl kayıpları burada vermiştir. Thukydides hastalığın semptomlarını detaylı olarak aktarmıştır.⁵⁴ Anlatımına göre, o sene herkesin sağlığı yerindedir. Vebanın hiçbir ön belirtisi görülmemiştir. İnsanlar son derece sağlıklıyken, bir anda boğaz ve dilde kanama yaşıyor, gözleri yanıyor, ateşleri çıkmaya başlıyor ve ağızda kötü bir kokunun belirmesiyle birlikte nefes alıp vermekte güçlük çekmeye başlıyorlardır. Bir sonraki aşamada ise şiddetli baş ağrısıdır. Nefes alıp vermedeki güçlük sırasında meydana gelen öksürük ise, sonrasında midede akıl almaz bir ağrıya yerini bırakmaktadır. Dışarıdan hasta her ne kadar ateşli görünmese de içeriden epeyce yanmaktadır. Öyle ki hastalar hafif giysileri bile giymekte zorluk çekmiştir. Yanmayı durdurmak için de çoğu kendini, soğuk suların bulunduğu

⁵² Veba, Yersinia pestis adlı bir bakterinin neden olduğu ve genellikle pireler yoluyla bulaşan, insanlık tarihindeki en ölümcül salgınlara yol açmış ciddi bir enfeksiyon hastalığıdır. Bkz. Güzin Akyıl, "Antik Yunan Ve Roma'da Veba Salgını".

⁵³ Steven Lattimore, Peloponez Savaşları, Hackett Yayıncılık, 1998, s. 9.

⁵⁴ Turan, a. g. m., s. 91.

kuyulara atmak istemiş; ancak ne kadar su içilirse içilsin hiçbir etkisini görememişlerdir⁵⁵.

Hastalığa yakalananların birçoğu yedi veya dokuz gün içerisinde ölmüştür. Bu evreyi atlatanlarda ise hastalık bağırsaklara inmekte ve sonunda yaşadıkları şiddetli ishal sonrasında hayatları sona ermektedir.⁵⁶ Tüm bu yaşananlar sonrasında Thukydides, dört bin hoplitten bin beş yüzünün hayatını kaybettiğini yazmıştır.⁵⁷ Ancak, hayatını kaybeden askerlerin kaçının salgında, kaçının savaşta öldüğüne dair detaylı bir bilgiye ulaşılamamaktadır.⁵⁸

Thukydides, bize savaşın kaybedilme sebebi olarak salgını göstermektedir. Veba sebebiyle nüfusunun üçte birini kaybeden Atina için asıl yıkıcı olay ise, belki de planladığı stratejileriyle onları zafere ulaştıracak tek adam olan Perikles'in salgında ölmesidir. Perikles'in ölümüyle birlikte onun yerine Atina iktidarı, deri tüccarı olan Kleon ile radikal demokratların eline geçmiştir. Bu dönemde Perikles'in savunma stratejisi değiştirilerek, bir fetih politikasına dönülmüştür. Bunun sebebi ise sınıfsal çıkarlardır. Bu yanlış strateji ile birlikte Atina kendi içerisinde yavaş yavaş güç kaybetmeye ve müttefikler bakımından itibarı zedelenmeye başlamıştır.⁵⁹ Fakat Peloponnesos Savaşları'nın kaybedilme sebebi olarak vebayı görmek doğru değildir. Perikles sonrasında yerine gelecek olan Alkibiades'in doğru kararlar verememesi, iktidarın ise çıkarları doğrultusunda hareket etmesi yıkıma götürecek ana sebepleri oluşturacaktır. Vebanın yaşandığı dönemde Atina'nın kuzey doğusunda yer alan Potidaia'da ise, bu sırada bir kuşatma mevcuttur. Kuşatma her ne kadar zaferle sonuçlansa da Atina'ya iki bin talanton gibi ağır bir mali yük getirmiştir. Bu sebeple kuşatmanın kaldırılması için, Potidaialılar ile generaller anlaşma yapmak için görüşmeler yapmaya başlamıştır. Fakat bu görüşmeler Atina'da hoşnutsuzluk yaratmıştır. Her ne kadar boğazlara yönelik ikmal yolunu güvenceye almış olsa da bu güvence Atina'ya pahalıya patlamıştır. Bu galibiyet karşısında Sparta'nın ise cevap vermesi uzun sürmeyecektir.

⁵⁵ Veba için ayrıca bkz. Thucydides, *History of the Peloponnesian War*, Translated by Richard Warner. New York: Penguin Classics, 1998, (Book 2, Chapters 47–54).

⁵⁶ Turan, a. g. m., s. 93.

⁵⁷ Bkz. Caner Övet, “Salgın Hastalıklara Dair Verilerin Tutulmasındaki Güçlükler: Antikite”, Fırat Üniversitesi Uluslararası İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi 8.1, 2024, s. 89-91.

⁵⁸ Tritle, a. g. m., s. 207.

⁵⁹ Turan, a. g. m., s. 98.

Bu dönemde, Atina üzerinde kurduğu tahrip ve baskı stratejisini değiştiren Sparta, Atina'nın kuzey yollarının önemli bir bölgesinde yer alan ve Atina'nın çok sadık bir müttefikleri olan Plataia kentini iki yıl içerisinde ele geçirmiştir.⁶⁰ Sparta ile müttefikleri savaşın üçüncü senesine geldiklerinde ise, Peiraios Limanı'na⁶¹ yapılabilecek büyük bir baskın teşebbüsünü kaçırmışlardır. Bunun sebebi ise, Atina'nın bölgedeki donanmasına güvenerek limanda asker bulundurmamasıdır. Spartalılar buraya bir baskın teşebbüsünde bulunmuş olsalardı, rahatlıkla bölgeyi ele geçirebileceklerdi. Böylelikle Atina donanmasının ana üssünü teşkil eden limanı kaybetmiş olacaktı. Eğer Sparta böyle bir yol izlemiş olsaydı, Atina'nın ana üssünü kaybetmesiyle beraber savaş yirmi yedi yıl değil, sadece üç yıl sürmüş olacaktı. Aynı zamanda Plataia kentinden sonra, Peiraios Limanı'nın da kaybedilmesi Atina'yı iki ateş arasında bırakacaktır ki bu durumda Atina, Sparta karşısında uzun süre dayanamayacaktır. Fakat Spartalı generaller, bu fırsatı kaçırarak yanlış kararlar vermiş ve Salamis Adası'na saldırmışlardır. Bu baskın ise, Atinalılar tarafından erkenden fark edilmiş ve savaş böylelikle yirmi dört yıl daha uzamıştır.

Spartalılar kendi içlerinde işgal planlarıyla ilgilenirken, Atinalılar da MÖ 425 yılında Peloponnesos'un güney batısında yer alan Pylos Limanı'nı işgal etmiştir. Bu işgal ile birlikte Mesenya bölgesine yaklaşan Atinalılar, Mesenyalılar'ın tedirgin olmasına sebep olmuştur. Olası bir isyan durumuna karşı endişeye kapılan Sparta da bu sebeple Atinalılar'dan barış istemek zorunda kalmıştır. Fakat bu dönemde Sparta her ne kadar barış yolunu açsa da Atina'daki radikal demokrat kesim, emperyalist hayalleri bakımından bu sonucu yeterli görmemiştir. Bu durum sadece Peloponnesos Savaşları'nın sonuçlanmasının yanı sıra, tüm Hellas'ın kalıcı bir şekilde barış ve huzur ortamının oluşmasının yolunu da kapatmıştır. Aynı zamanda askeri açıdan da büyük fırsatlar kaçırmışlardır. Bu fırsat; bir zamanlar Kserkses'in elinde esir sıfatında bulunan fakat aynı zamanda danışman meclisinde de bulunan Spartalı Demoratos'un verdiği bilgilerdir. Burada Kserkses'in Hellas üzerinde yapacağı seferin⁶²

⁶⁰ Ünan, a. g. m., s. 82.

⁶¹ Peiraios Limanı, Yunanistan'ın Pire kentinde bulunan bir limandır. Bkz. Orçun Pitir, İzmir, Piraeus, Constanța ve Novorossiysk Limanlarının Ulusal Ve Uluslararası Ticarî İlişkilerdeki Önemlerinin Karşılaştırmalı Analizi, MS thesis, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

⁶² Kserkses'in Hellas üzerinde düzenlediği seferler için ayrıca bkz. Muzaffer Demir, "Klasik Dönem (MÖ 500-300) Halikarnassos Kentinde Hanedanlık Ve Kadın Yöneticiler", Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırmaları Dergisi 19.42 Kadın Çalışmaları Özel Sayısı, 2018, ss. 121-134.

stratejilerini belirleyen bilgilere yer verilmiştir. Demoratos Peloponnesos üzerine düzenlenecek bu seferin nasıl olması gerektiğini şu şekilde aktarmıştır:

“Kral, mademki benimle görüşmeye bu kadar önem veriyorsun, benim de sana en iyi fikirleri açmam doğru olur. Gemilerinden üç yüzünü Lakonia'ya gönder. Onun kıyılarına uzak düşmeyen bir yerde Kythera dedikleri bir ada vardır, bizde gelmiş geçmiş adamların en akıllısı olan Khilon, bu adayı suyun üstünde görmektense altında görmenin Sparta için çok daha iyi olacağını söylemiştir, çünkü o, hep bu adanın bir gün Sparta'ya karşı, şimdi sana söyleyeceğim bir saldırıda bir üs olarak kullanılmasından çekinmiştir; o, bunu elbette senin donanman için söylememiştir, denizden gelebilecek bütün saldırılar için konuşuyordu. Bu adadan yola çıkacak denizciler, Lakedaimonluları yıkabilir. Onlar eğer doğrudan doğruya kendi kapılarında savaşmak zorunda kalsalar, Yunanistan'ın geri kalan bölümü kara ordusu ile alınabilir duruma gelir, Yunanistan'ın geri kalan bölümü bir kere sıkıya alındıktan sonra geriye sadece gücünü yitirmiş bir Lakonia kalır.”⁶³

Sparta'nın kara harbini Atina sınırlarına taşımaları gibi, Pylos'un ele geçirilmesi sonrasında Atinalılarda Kythera adalarını güçlü bir donanma üssü haline getirmiştir. Bu iki bölge güçlerini birleştirebilseler ve bu harekâtı da Sparta'nın güneyine yönlendirebilseler, mutlaka Mesenyalıların⁶⁴ desteğini kazanacaklardır. Bu belki de bu hamle savaşı kazanmaları için gerekli avantajı elde etmelerini sağlayacaktır. Ancak her ne kadar donanmaları güçlü olsa da Atinalılar, Peloponnesos'un güneyinde iki bölgeyi işgal etmelerine rağmen böyle bir planı uygulamayı başaramamıştır. Batı yönündeki planları bir belirsizliğe mahkûm olmuştur. Bu şekilde bir hareket planı seçmeyen Atina, MÖ 424 yılında Dalion'da ise bir kara harekâtına girişmiştir. Bu harekâtın amacı, Trakya'da bulunan kuzey hububat yolunun ele geçirilmesi ve bölgedeki hakimiyetin genişletilmesidir. Ancak bu girişimleri başarısız olmuştur. Atina'nın başarısızlığı sonrasında bundan cesaret alan Sparta, Makedonya kralı Perdikkas⁶⁵ ile ittifak kurarak taarruza girişmiş ve bu taarruz sonrasında Atina, boğazların denetimi bakımından önemli bir yere sahip olan, Amphipolis kentini elden çıkarmak durumunda kalmıştır. Karşılıklı yenilgi

⁶³ Thucydides, *History of the Peloponnesian War*, Book 2, Chapter 29.

⁶⁴ Sparta ile Mesenya ilişkileri için ayrıca bkz.. Kubilay Düzenli & Özgür Özdemir, “Yurttaşlığın Tarihsel Dönüşümü Ve Türkiye’de Yurttaşlık”.

⁶⁵ Makedonya kralı Perdikkas için ayrıca bkz. Yüksel Arslantaş & Cuma Ali Yılmaz, “Hellenizmin Gölgesinde Diadokhlar Dönemi”, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi 27.2, 2017, ss. 361-374.

ve galibiyetler, her iki taraf için savaşın devamında isteksizlik ve yorgunluğa sebep olmaya başlamıştır. Bu sebeplerden dolayı, iki taraf arasında MÖ 423 tarihinde bir müzakere imzalanmıştır.⁶⁶ Fakat, Atina içerisindeki siyasi dengelerin sık sık değişmesi, dış politikada ihtirasa düşmelerine neden olmuştur.

Atina, MÖ 422 yılında Trakya'da yer alan Amphipolis kentine bir kara harekatı düzenlemiştir. Ancak bu hareket kumandan Kleon'un canına mal olarak Atina için bozgunlukla sonuçlanmıştır. Harekatı başarısızlıkla sonuçlanmasını sağlayan Sparta'nın da kazanmasına rağmen, iç siyasi dengeleri savaşın daha fazla devam ettirilmesine engel olmuştur. Bu dönemde Sparta ile Atina'nın barış taraftarlarının iktidara gelmesiyle birlikte, tarihlere "Nicias Barışı" olarak geçecek olan ve elli yılı kapsayan bir barış anlaşması imzalanmıştır. Savaş öncesi mevcut statükonun aynı şekilde devam edilmesine karar verilen anlaşma ile Peloponnesos Savaşları'nın on yıllık evresine son verilmiştir. Atinalılar, Spartalılar ve müttefikleri arasında yapılan bu anlaşma tüm düşmanlığın yok olması, esirlerin geri verilmesi ve gelecekteki anlaşmazlıkların barışçıl bir şekilde çözülmesini öngörmüştür. Bunun yanı sıra Atina ile Sparta, dış saldırı veya isyan durumunda, birbirlerini desteklemelerini zorunlu kılan bir savunma ittifakına da girmiştir.

Anlaşma hiç kuşkusuz Atina'nın bir başarısıdır. Çünkü Attika şehrinin ve imparatorluğunun dokunulmazlığının tanınmasını sağlamıştır. Sparta'yı savaşa sürükleyen kentler ise yapılan anlaşmadan hiç memnun olmamış ve bu sebeple Sparta'ya anlaşmanın bozulması için baskı yapmaya başlamışlardır. Sparta bu sorunlarla boğuşurken Atina'da ise, Sparta ile barışı devam ettirmek isteyenlerle, Yunan dünyası üzerinde küresel hegemonya kurmak isteyenlerle arasındaki tartışma yeniden alevlenmiştir. Demokratların lideri ve Perikles'in yeğeni olan Alkibiades de bu görüştedir.⁶⁷ Bu dönemde Atina'da önemli bir şahsiyet olan Perikles'in yeğeni Alkibiades'in ortaya çıkması ile Atina, yeni ve daha tehlikeli maceralara sürüklemeye başlamıştır. Stratejist olarak seçilen Alkibiades, halk meclisini o sırada Sparta'nın müttefiki Syrakusai ile savaş halinde olan Segesta'dan gelen yardım taleplerini kabul etmeye ikna etmiştir. Alkibiades'in planlarına göre, Sicilya'ya yapılacak muzaffer bir sefer sadece Sparta'ya darbe vurmakla kalmayacak aynı zamanda Atina hegemonyasını Batı Akdeniz'e de yayacaktır. Ancak Sicilya'da patlak veren savaş, felaketle sonuçlanmıştır.

⁶⁶ Ünan, a. g. m., s. 85.

⁶⁷ Turan, a. g. m., s.58.

Yola çıkmadan kısa bir süre önce Hermes Heykelleri'ni parçaladığı iddia edilen Alcibiades, kutsala saygısızlıkla suçlanmış ve ülkesine geri çağırılmıştır. Alcibiades'ten yoksun kalan Atinalılar, Siraküza'da feci bir yenilgiye uğramış, hayatta kalanların sadece birkaçı eve dönmeyi başarırken çoğu köle olarak satılmış veya Siraküza'nın taş ocakları olan latomilere kapatılmıştır.⁶⁸ Atina'nın deniz gücü "efsanesi" çökerken, müttefik kentler arasında kaçışlar ve isyanlar çoğalmıştır. Sparta ise bu dönemde, düşmana en sevdiği topraklardan, denizde de Ege'den darbe vurmak için uygun bir fırsat olduğunu fark etmiştir. Ancak bunu yapmak için Sparta'nın sahip olmadığı bir donanma ve mali kaynaklar gereklidir. Bunun üzerine Perslerden destek isteyen Yunanlılar, karşılığında, seksen yıl önce Yunanlılar'ın özgürlüğü için savaştığı ve kazandığı Küçük Asya'nın polisleri üzerinde Perslere serbestlik tanımışlardır. Bu andan itibaren, tek bir asker bile kullanmadan polisler arasındaki çatışmaları ustaca kullanan Persler, savaş taraflarının birini ya da diğerini destekleyerek Yunan yaşamı üzerinde belirleyici bir etkiye sahip olmuştur. Bu dönemde Atina'da Alcibiades, her ne kadar Mantinea, Elis ve Argos gibi siyasi manevralar çevirse de, Sparta müttefiklerini kendi tarafına çekmek için girdiği Mantinea Savaşı'nda,⁶⁹ kara gücünü Argos ile birleştirmesine rağmen yenilgiden kurtulamamıştır. Bunun yanı sıra, Amphipolis kentinin tekrardan Atinalılar tarafından ele geçirilmesi ile, Nicias'ın yaptığı kuzey seferi istenilen bir barışla sonuçlanmayınca Sparta'nın müttefiki olan Melos Adası'nda Atina vahşi bir katliam gerçekleştirmiştir. Yapılan bu vahşet karşısında Hellas'taki kalıtsal ayrışma daha da içinden çıkılmaz bir hale gelmiştir. Bu noktada mevcut durumdan memnun olmayan Alcibiades, tekrardan büyük bir plan kurmuş, Batı ve Doğu Akdeniz'de tam hakimiyet kurmayı hedeflemiştir. Bu plan halkın ve özellikle çok daha fazla zenginleşmek isteyen tüccarların iştihanı kabartmıştır. Aslında Alcibiades'in yaptığı bu plan son derece iyi düşünülmüştür. Başarılı olması durumunda, Atina hem Peloponnesos Savaşları'nda galip gelecek hem de Akdeniz ticaretini kontrol etmesi açısından büyük avantajlar elde edecektir. Fakat her ne kadar iyi düşünülmüş bir karar olsa da böyle bir planı uygulamak için Atina'nın

⁶⁸ Ünan, a. g. m., s. 88.

⁶⁹ Mantinea Savaşı için Bkz. Güliz Mutlu, Euripides'in oyunlarında Peloponnesos Savaşı'nın Yankılanışı. Ankara Üniversitesi, 2008.

yeterli gücü yoktur. Bu sebeple, MÖ 415 tarihindeki Sicilya Seferi⁷⁰ girişimi başarısızlıkla sonuçlanmıştır.

Bu başarısızlık ile birlikte Atina'nın başına, telafisi mümkün olmayan ve oldukça önemli üç büyük zarar gelmiştir. Bunlardan birincisi, Alkibiades'in ezeli düşmanı olan Sparta ile siyasi bir öngörüsüzlükle dost haline gelmesidir. Alkibiades artık Sicilya Seferi'yle ilgili her bilgiyi Sparta'ya aktarmaya başlamıştır. Bu dostluk, Atina'nın savaş için attığı her adımın sonuçsuz kalması anlamına gelmektedir. İkincisi ise, Sicilya seferinde Atina'nın hem donanmasının hem de kara kuvvetlerinin ileride telafisi mümkün olmayan büyük kayıplara uğramasıdır. Bu kayıpların etkisi yakın bir zaman sonra görünmeye başlayacaktır. Üçüncüsü ise, Atina Sicilya Seferi'nde ihtiyaçlarını karşılayabilmek adına büyük bir mali külfet altına girmiş olmasıdır. Sparta'nın ise bu konuda arkasında Pers İmparatorluğu bulunması sebebiyle ordusu büyük oranda paralı askerlerden oluşmaktadır. Atina'nın bu seferde büyük darbe yemesi, hakimiyeti altındaki ticari sahaları daraltacak ve her geçen gün daha da fazla kendilerini mali krizin ortasında bulmalarını sebep olacaktır.⁷¹

Atina kayıplarını telafi etmek için, boğazları hakimiyeti altına almaya karar vermiştir. Atina için yaşamsal bakımdan oldukça değerli kuzey ikmal yolunun güvence altına alınabilmesi adına, Atina büyük bir hata yaparak orduyu komuta etmesi için Alkibiades'e yeniden devretmiştir. Bu yetki ile birlikte Byzantion Savaşı'na⁷² giren Atinalılar, başlangıçta iyi sonuçlar elde etmelerine karşın ve hatta Sparta'nın barış teklif etmesine rağmen yine de savaşa devam etme kararı almıştır. Bu kararın alınmasında etkisi olan kişi ise, Alkibiades'ten başkası değildir. Savaşa devam eden Atina, Ephesos'ta Spartalı general Lysandros ile girdiği deniz muharebesinde mağlup olmuştur. Bu mağlubiyet sonrasında savaşın gidişatı artık Atinalılar için dönülmez bir noktaya gelmiştir. Alkibiades, Atina'yı birçok kez göz göre göre yenilgiye götürmüştür. Fakat ilginçtir ki bunca başarısızlığa rağmen halk ve iktidar, Alkibiades'i ordunun başında tutmaya devam etmiştir. Alınan bu kararlar Atina'yı yıkıma götüren büyük bir gaflet olmuştur.

⁷⁰ Sicilya seferi için bkz. Devrim Özkan, "Socrates'in Yurttaşı Yeniden Anlamlandırması: Demokrasi'ye Karşı Filozofun Savunması", Liberal Düşünce Dergisi 24. 94, 2019, ss. 53-63.

⁷¹ Ünán, a. g. m., s. 86.

⁷² Bkz. Muzaffer Demir, "Byzantion Şehir Devletinin Klasik Çağda MÖ 500-300 İstanbul Boğazı Üzerindeki Ticareti Kontrol Meselesi", Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi 4.5, 2001, ss. 46-60.

Spartalılar ise, tüm Hellenlerin özgürlüğü için kahramanca kendini feda eden kralları Leonidas'ın kemiklerini sızlatırcasına, geleneksel milliyetçi anlayışına sahip oldukları dış politikalarını değiştirerek baş düşmanları olan Perslerden mali destek almaları, onların doğuda büyük başarılar elde etmesine sebep olmuştur. Bu dönem Spartalılar, “Düşmanımın düşmanı, kim olursa olsun benim dostumdur” mantığından hareket etmişlerdir. Bu doğrultuda Perslerden destek alan general Lysandros, mali olanaklarını tükenen Atina'ya, başta donanma kuvveti olmak üzere birçok bakımdan galip gelmiştir. Fakat burada dikkat çekilmesi gereken bir konuda Sparta'nın Perslerden mali destek alırken, Hellenlik onuru ve bilincine de büyük darbe almalarıdır. Fakat bu hataya düşen bir tek Spartalılar değildir. Savaşın ilk yıllarında Perslerden yardım alarak atalarına ihanet eden bir diğer devlette Atina'dır.⁷³ Ancak Persler daha sonraki yıllarda sadece Sparta'ya yardım kararı almıştır. Alınan bu yardımların bedelini ise, Spartalılar ağır ödeyecektir.

Sparta kralı Kallikrates, para istemek için Sardes'te bulunan Pers sarayına gittiğinde burada Prens Kyros'tan ağır bir hakaret görmüştür. Bunun üzerine her ne kadar Hellenleri birleştirmek için ülkesine gitse de bu amaca muvaffak olamamıştır. Hakaretin yanı sıra Spartalılar, Perslerin yaptıkları yardımlara karşılık olarak, onların Batı Anadolu'daki kent devletleri üzerinde kurdukları hakimiyeti de kabul etmek zorunda kalmışlardır. Çıkarları doğrultusunda hareket eden Sparta, geçmişteki atalarına da bu şekilde ihanet ederek Hellenlik düşüncesini ayaklar altına almıştır.

Perslerin asıl amacı ise her zaman, Hellen devletlerinin güç kaybetmesi olmuştur. Bunu en çok, Peloponnesos Savaşları sonrasında güç kazanan Sparta'ya karşı, Atina'ya destek vermesiyle göstermiştir. Burada merak edilen diğer bir konu ise, Hellenler arasındaki ulusal bilincin ne derecede etkin olduğudur. Fakat Persler tarafından bu şekilde kullanılmalarına izin vermeleri, Hellenlik düşüncesinde ne derecede bilinçli ve ciddi olduklarını göstermektedir. Daha sonra Lysandros, Peloponnesos Savaşları'na son noktayı koymak üzere harekete geçmiştir. Taraflar, Midilli Adası'nın güneyinde kalan Arginusai Adaları'nda karşı karşıya gelmiştir. Atina'nın son yüz elli trieresi kapsayan donanması bu savaşta, Sparta'nın yüz yirmi trieresten oluşan ordusunu yenerek büyük bir zafer kazanmıştır, fakat buna karşın daha sonra çıkan fırtınadan etkilenerek donanmada büyük kayıplar vermiştir. Donanmadan geride kalanlarla birlikte Çanakkale Boğazı'nın girişinde yer alan Lampsakos bölgesine sığınmışlardır. Sparta bu haberi alır almaz ise Ephesos'ta yer alan genel karargahını ve donanma üssünü bu bölgeye doğru hareket ettirmiştir. Fakat bu savaştan önce Argunisai'de

⁷³ Ünan, a. g. m., s. 87.

yenilen Sparta, bu mağlubiyetini unutmamış ve tedbirli olmak amaçlı Atina'ya tekrardan barış için teklifte bulunmuştur. Atina'daki radikal demokratlar ise, devletin politik hayatına hükmetmeye devam edebilmeleri için, Hellas'ın son barış umudu olarak görülen bu anlaşmayı da kabul etmeyerek Lysandros'un elinden gelecek kaçınılmaz akıbetlerini belirlemiştir. Böyle bir mağlubiyet yaşamalarının nedeni, Lampsakos'un etrafında herhangi bir kent veya limanın bulunmamasıdır. Bu durum, Atina donanmasının ihtiyaçlarını giderememesine sebep olmuştur. Aç kalan Atina ordusu ise, buğday ve diğer erzak ihtiyaçları için iç bölgelere ilerlemek zorunda kalmıştır. Mürettebat, yaptığı bu gaflet yüzünden Lysandros'tan⁷⁴ son darbesini de Aigospotamoi'de yemiştir. Atina'nın son olanaklarıyla bir araya getirdiği donanması da böylelikle Sparta tarafından ortadan kaldırılmıştır.⁷⁵

Sparta'nın dayattığı barış anlaşmasını kabul etmeyen Atina'nın bu darbe sonrasında dayanacağı herhangi bir askeri gücü kalmamıştır. Bunun üzerine Peiraios Limanı üzerinden giren Sparta, Atina'yı hem denizden hem de karadan kuşatma altına almış ve açlığa mahkûm etmiştir. Bunun sonucunda, Atina'daki iç politik dengeler değişmiştir. Ilımlı oligarşi taraftarları ağırlığını kazanarak Sparta'nın barış anlaşmasını imzalamış ve ileri sürdüğü tüm şartları kabul etmiştir. Böylelikle Atina'nın MÖ 450'de Hellas'ta kurduğu siyasi hegemonyası, MÖ 404 yılında Peloponnesos Savaşları ile son bulmuştur. Atina karşısında, Sparta'nın böyle bir zafer elde etmesi elbette mühimdir. Fakat bu zaferi elde edebilmek için yaptığı fedakarlıklar, Sparta'nın sosyal düzenini derinden sarılmasına sebep olacaktır. Peloponnesos Savaşları sonrasında özellikle Thebailere⁷⁶ karşı, MÖ 371 yılında girdiği Leuktra Meydan Savaşı'nda Sparta'nın yenilgiye uğraması, gücünü büyük oranda kaybetmesine neden olacak siyasi gelişmelerin başlangıcını teşkil edecektir.

Savaşların getirdiği perişanlık ve Hellas'ta yaşanan bu siyasi parçalanmışlık, Peloponnesos Savaşları sonrasında dahi, Hellenler tarafından tam olarak algılanamamıştır. Atina ile Sparta'nın gerçekleştirdiği savaşlar sonrasında, Thebailerin de savaşa müdahil olması Hellas'ın tümünde kurulmak istenen siyasi birlik çabalarını daha da beter

⁷⁴ Bkz. Ayşen Sina, “Antik Yunan'da Ordu Kâhinleri”, Cedrus 7, 2019, ss.195-214.

⁷⁵ Ünan, a. g. m., s. 87.

⁷⁶ Bkz. Muzaffer Duran, “Perslerin Askeri Çöküşü Üzerine Bir İnceleme”, History Studies 9.4, 2017.

bir konuma getirmiştir.⁷⁷ Peloponnesos Savaşları'nın sonucu sadece bir tek gücün işine yaramıştır. Bu güç, Hellas üzerinde onca sefer düzenlediği halde başarıya ulaşamayan Pers İmparatorluğu'dur. Persler, Yunan-Pers Savaşları'nda elde etmek istediklerini, bu kez ince diplomasi hareketleriyle elde etmeye çalışmış ve Hellas'taki güç dengelerini amaçları doğrultusunda kendi lehine kullanmayı başarmıştır. Peloponnesos Savaşları sonucunda, Akdeniz'deki ve Batı Anadolu'daki egemenliğini güvence altına alan Persler, bunu Hellas üzerinde “böl- parçala- yönet” stratejisini uygulayarak elde etmiştir.

Askeri bakımdan Peloponnesos Savaşları'nın sonuçlarına bakıldığında ise, Atinalıların uyguladığı “deniz stratejisi” ile Spartalıların uyguladığı kara stratejisinin farklı askeri kültüre sahip olması nedeniyle, başlangıçta her iki tarafta üstünlük elde edememiştir. Bu süreçte, Atina'nın donanması her ne kadar güçlü olsa da karada güçlü bir müttefik bulamaması onu savaşta mağlubiyete götürmüştür. Sparta ise, Perslerden destek alarak donanmasını iyileştirmiş ve böylelikle önemli zaferler elde etmeye başlamıştır. Fakat, Sparta için “Kadmos Galibiyeti”⁷⁸ olan bu üstünlük, Hellas'taki askeri ve siyasi sorunlara çözüm olmayacak, tam tersi işleri daha da karıştıracaktır. Bu içinden çıkılmaz sorunları çözmek için ise, ileride kuzeyden biri gelecektir. Gelen bu kişi ile birlikte sonunda deniz ve kara orduları uyumlu bir harekete geçerek, Hellas tarihine önemli müdahalelerde bulunacaktır. Bu kişi ise, güçlü bir zekaya ve siyasi bir dehaya sahip olan Büyük İskender'dir.

Atina'da savaş sonrasında, yeni yasalar hazırlama görevi, aristokrat entelektüel Critias liderliğindeki otuz üyeli bir konseye verilmiştir, ancak bu konsey sertliği nedeniyle “Otuz Tiran”⁷⁹ olarak adlandırılan oligarşik bir rejim kurmuştur. Demokratlar ölüm cezalarına çarptırılmış, mallarına el konulmuş ve sürgünlere gönderilmişlerdir. Sonunda Atina'ya kurtuluş ise, dışarıdan gelmiştir, MÖ 403'te Thrasybulus önderliğinde zulümden kaçmak için şehir dışına sığınan demokratlar, güç toplayarak şehre geri dönmüş ve Otuz Tiran'ı yenmişlerdir. Bu zaferle birlikte demokrasiyi yeniden kurmuşlardır. Atina eski gücüne bir daha geri dönememiş olsa da

⁷⁷ Ünan, a. g. m., s. 88.

⁷⁸ Kadmos Zaferi, yenen tarafında büyük kayıplar verdiği bir zafer anlamında kullanılmaktadır. Bu söz, Thebai Kralı Oidipus'un ölümü sonrasında iki oğlu Eteokles ile Polyneikes'in girdikleri taht kavgası sonrasında ortaya çıkmıştır. Bkz. https://tr.wikipedia.org/wiki/Kadmos_zuferi. (Erişim Tarihi: 24.03. 2025).

⁷⁹ Atina'da ortaya çıkan Otuz Tiran için bkz. Ümrhan Ozan Karahan, “Roma Cumhuriyet Dönemi'nde Exilium (Sürgün)”, Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi 45, 2021, ss. 441-458.

belirli bir ticari refaha ve önemli bir siyasi rol oynama yeteneğine yeniden kavuşmuştur. Tüm bunların yanı sıra, en karanlık anlarında bile sanatsal ve kültürel üstünlüğünü kaybetmemiştir. Sokrates'in öğrencisi Platon gibi filozoflar,⁸⁰ Aristophanes gibi oyun yazarları, Sokrates gibi hatipler bu yıllarda şehirde aktif rol oynamışlardır. Sparta ise her ne kadar sosyal düzenine Persler tarafından darbe yemiş olsa da, kısa süreliğine Yunanistan'ın önde gelen gücü konumuna yükselmiştir.

Sonuç

İnsanoğlunun yaşamı sürecinde doğa ve toplumsallaşma durumu, devlet yapılanması çerçevesinde birçok tartışmaya sebep olmuştur. İnsanoğlu kendini korumak için, toplumsallaşmaya ve bununla beraber devletleşmeye her zaman ihtiyaç duymaktadır. İşte bu konularda, bireylerin yararlarını koruma adına devlet isminde bir güce ihtiyaç duyulmaktadır. Bu devletlerden birisi olan Sparta ile Atina, Peloponnesos Savaşları'nı yukarıda belirtilen gerekçelerle gerçekleştirmiştir. Savaş öncesinde Perslere karşı müttefik konumda olan bu iki devlet, MÖ 5. yüzyılla gelindiğinde ise, müttefikleriyle olan çıkarlarda anlaşmazlığa düşerek, ilişkilerini zedelemeye başlamıştır. Bu önemli iddiayı ortaya atan kişi ise, ünlü tarihçi Thukydides'tir. İki uygarlığın arasındaki güç yarışının ilişkilerini derinden sarstığını savunmuştur. Yirmi yedi yıl süren savaş, tarihçiler tarafından fil ile balinanın mücadelesine benzetilmiştir. Bunun sebebi, her iki cephenin de farklı üstünlüklere sahip olmasıdır. Atinalıların denizde, Spartalıların ise karadaki üstünlükleri, mücadelenin uzun yıllar sürmesine neden olmuştur. Savaş öncesi, Sparta'ya askeri ve ekonomik üstünlük kuran Atina, her ne kadar savaşın ilk yıllarında gücünü hissettirse de ilerleyen yıllarda üstünlüğünü korumayı başaramamıştır. Bu durumun başlıca sebebi ise, Thukydides'in bize aktarımına göre vebadır. Ancak taraflar arasında gerçekleşen diğer savaşlara bakıldığında durumun tam anlamıyla öyle olmadığı görülmektedir. Elbette ki Atina salgında büyük kayıplar vermiştir. Özellikle, stratejilerine yön veren Perikles'in de salgın sebebiyle ölmesi onları oldukça sarsmıştır. Fakat, Atina'nın aldığı onca yanlış kararı görmezden gelerek sadece salgına odaklanmak doğru değildir. Atina salgın sonrasında da başarılar elde etmiştir ancak, daha sonra gücünü hesaplamayarak büyük saldırılar düzenlemiş ve kendisini zor durumlara düşürmüştür. Zor dönemlerinde ise defalarca Sparta tarafından barış teklif edilmesine rağmen denge siyaseti izlemeyerek, saldırgan ve yayılımcı politikasını sürdürmeye devam etmiştir. Bu denli yanlış kararın arkasında ise, Perikles'in yeğeni olan Alkibiades ile redikâl demokrat kesim

⁸⁰ Bkz. Aysel Demir, Platon Ve Savaş, Türkiye araştırmaları Tarihi, Ankara, Ocak, 2018, s, 273-274.

bulunmaktadır. Redikal demokrat kesim, en sıkıntılı dönemlerde dahi, Atina içerisindeki mevki ve çıkarlarını korumak adına, savaşa devam kararı almıştır. Perikles'in yeğeni Alkibiades ise, güzel planlar kurmuş olsa da Atina'nın gücünü hesaba katmadan hareket etmiştir. Bu nedenle, Atina'yı birçok kez göz göre göre yenilgiye götürmüştür. Ancak gariptir ki bunca başarısızlığa rağmen halk ve iktidar, Alkibiades'i ordunun başında tutmaya devam etmiştir. Bu da Atina'yı asıl yıkıma götüren büyük bir gaflet olmuştur. Tüm bunların yanı sıra, Sicilya Seferinde Sparta'ya karşı aldığı son büyük mağlubiyet sonrasında, Sparta yanlısı bir politika izlemeye başlamış ve o saatten sonra Atina'nın savaşta attığı her önemli adımı sonuçsuz kalmaya mahkum etmiştir.

Bu dönemde Spartalıların da Perslerden destek alması, savaş sonucunu etkileyen önemli unsurlardan biri olmuştur. Aldıkları bu destek ile her ne kadar Atina'ya üstün gelmeyi başarsalar da atalarına ihanet ederek Perslerle ittifak içerisinde bulunmaları, Spartalıların ileride sosyal düzenlerinin bozulmasına ve yıkılış sürecine girmelerine sebep olacaktır. Savaşta kazanan taraf ise, elbette ki bu durumda Perslerdir. Yunan-Pers Savaşı sonrasında elde edemediği üstünlüğünü, Peloponnesos Savaşları'nda taraf tutarak ve destekleyerek elde etmiştir. Yunanistan ise, Büyük İskender'in gelişine değin karmaşa içerisinde kalmaya devam edecektir.

Kaynakça

- AKKUŞ Çayan, Osmanlı Devleti'nin Son Döneminde Girit'ten Yaşanan Göçler, MS thesis, Dokuz Eylül Üniversitesi, Türkiye, 2022.
- AKKOÇ Aslıhan, Yunan Demokrasisinin Kavramsal Yönü Ve Toplumsal Arka Planı, 2006.
- AKYIL Güzin, "Antik Yunan ve Roma'da veba salgını".
- ARSEL İlhan, "Devletin Haysiyetini Çiğneten Zihniyet, (İki Örnek ve alınacak bir Ders)", Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 31.1, 1974.
- MANSEL Arif Mufid, Ege Ve Yunan Tarihi, TTK Basımevi, Ankara, 1999, s, 309.
- ARSLANTAŞ Yüksel, & CUMA Ali Yılmaz, "Hellenizmin Gölgesinde Diadokhlar Dönemi", Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi 27.2, 2017, ss. 361-374.
- AYARIĞ İsmail, MÖ 9.-MÖ 4. Yüzyıllar Arası Persler (Siyasi Tarih), MS thesis, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2019.
- BAYRAMOV Kamal, "Akdeniz'de Persler", 2019.
- BONNARD Andre, Antik Yunan Uygarlığı-3, Evrensel Basım Yayın, 2014.
- BOYANA Hülya, "Delos Birliğinin Anayasası ve Atina Hegemonyası", Tarih İncelemeleri Dergisi 22.2, 2007, ss. 11-20.
- CANTÜRK Caner, & ŞENGÜL Betül, "Devrimler, Kaos Ve İstikrar Arayışları İçinde Libya: Tarihsel Ve Yapısal Bir Analiz", Uluslararası Afro-Avrasya Araştırmaları Dergisi 3.6, 2018, ss. 45-70.
- CARTWRİGHT Mark, La guerra del Peloponneso, 2018.
- https://www.worldhistory.org/trans/it/1-342/la-guerra-del-peloponneso/#google_vignette.
- Erişim Tarihi: 20.10.2024.
- DEMİR Aysel, Platon Ve Savaş, Turkish Studies, Ankara, 2018, s. 273- 274.

- DEMİR Muzaffer, "Byzantion Şehir Devleti'nin Klasik Çağ' da MÖ 500-300 İstanbul Boğazı Üzerindeki Ticareti Kontrol Meselesi", Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi 4.5, 2001, ss. 46-60.
- DEMİR Muzaffer, "Klasik Dönem (MÖ 500-300) Halikarnassos Kentinde Hanedanlık ve Kadın Yöneticiler", Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırmaları Dergisi 19.42 Kadın Çalışmaları Özel Sayısı, 2018, ss. 121-134.
- DURAN Muzaffer, "Perslerin Askeri Çöküşü Üzerine Bir İnceleme", History Studies 9.4, 2017.
- ÖZKAN Devrim, "Socrates' in Yurttaş Yeniden Anlamlandırması: Demokrasi'ye Karşı Filozofun Savunması", Liberal Düşünce Dergisi 24.94, 2019, ss. 53-63.
- DİKYOL Derya Çığır, "Antik Yunan'dan bir eğitim modeli: Sparta", Akdeniz İnsani Bilimler Dergisi 6.2 (2016), ss. 189-207.
- DOĞAN Alican, "MÖ V. Yüzyılda Pers- Hellen İlişkileri Bağlamında Hellenspontos Bölgesi: Kyzikos Örneği", Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırmaları Dergisi 18.39, 2017, ss. 1-21.
- DÜZENLİ Kubilay & ÖZDEMİR Özgür, "Yurttaşlığın Tarihsel Dönüşümü ve Türkiye' de Yurttaşlık".
- FERENCİK Jakup, Dönüm Noktası Thucydides: Mora Savaşı' nın Tarihi, 12 Mart 2020. <https://iakubferencik.medium.com/the-landmark-thucydides-the-history-of-the-peloponnesian-war-6dbdf28ab80>, Erişim Tarihi: 22.10. 2024.
- GEZGİN, İsmail, Pers Yönetimi Döneminde Batı Anadolu Şehir Devletlerinin Politik Ve Sanatsal Yaşamı, 1997.
- GÖZLÜ Ahmet & AYDIN Efe, "Hegemonya ve Peloponnesos Savaşları", Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi 59, 2023, ss. 3-23.
- GÜLER Türkan Banu, Kuruluşundan MÖ 404 yılına kadar Sparta'nın Peloponnesos Bölgesindeki Üstünlük Çabaları, MS thesis, Ankara Üniversitesi, 2014.
- KUŞÇU Ömer Emre, & KAPAN Kaan, Askeri coğrafyada jeostratejik koşulların mekânsal kullanımı. TÜCAUM, Uluslararası Coğrafya Sempozyumu, 2022, ss. 440- 442.
- HARDAL Efdal, Antik yunanda demokrasinin ortaya çıkışı, MS thesis, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2016.
- İKİCAN Bahadır, "Pyrrros Savaşları ve Roma'nın İtalya'nın Güneyine Egemen Oluşu", TABVLA: 47.
- Kadmos Zaferi, https://tr.wikipedia.org/wiki/Kadmos_zuferi, Erişim Tarihi: 24.03.2025.
- KAGAN Donald, Antik Yunan Tarihine Giriş: 17. Ders, Yale Üniversitesi, TÜBA, 6 Kasım 2007, ss. 1-18. <https://youtu.be/kPt8ps511T8?si=rZ-uvvX9ToRL6OOV>, Erişim Tarihi: 28.06.2025.
- KAGAN Donald, Antik Yunan Tarihine Giriş: 19. Ders, Yale Üniversitesi, TÜBA, 13 Aralık 2007, ss. 1-18. https://youtu.be/jn7JQrz5up8?si=na_LOooBPobrvPt7, Erişim Tarihi: 28.06.2025.
- KARAHAN Ümran Ozan, "Roma Cumhuriyet Dönemi'nde Exilium (Sürgün)", Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi 45, 2021, ss. 441-458.
- KARAKOÇ Eren, "Antik Dönemlerdeki Grek Paralı Askerler ve Hoplitlerin Önemi", Akademik Bakış Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler Dergisi 55, 2016, s, 489-499.
- KARAMAN İlkay Sinan, Perikles Dönemi Ve Atina, MS thesis, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2019.
- KOÇ Yıldırım, "Emperyalizm ve patrikhane", Jeopolitik Dergisi, 2007, ss. 1-5.
- KÖKSAL Aydoğan, "Ege Bölgesinin Turizm Coğrafyası" Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi 32.1-2, 1988, s,57-61.

- ÇORUH KURT Hacer, "Attika- Delos Deniz Birliği Ve Kyzikos", Premium e-Journal of Social Sciences 7. 28, 2023, ss. 203-209.
- LATTIMORE Steven, Peloponez Savaşları, Hackett Yayıncılık, 1998, ss. 9-12.
- MANSEL Arif Mufid, Ege Ve Yunan Tarihi, TTK Basımevi, Ankara, 1999, s. 309.
- MARTİN Thomas Runge, Perikles, Kültür Yayınları, 2021, s. 1-288.
- MUTLU Güliz, Euripides'in Oyunlarında Peloponnesos Savaşı'nın Yankılanışı, Ankara Üniversitesi, 2008.
- OKUMUŞ Ejder, "Umran İlmi, Çatışma Çözümü Ve Barış", İbn Haldun Çalışmaları Dergisi 3.1, 2018, ss. 1-30.
- ÖNEN Arslan, "Akdeniz'in Korsan Yuvaları: Kilikia, Pamphylia, Lykia ve Ionia Bölgelerindeki Korykoslar", Adalya 14, 2011, ss. 189-205.
- ÖVET Caner, "Salgın Hastalıklara Dair Verilerin Tutulmasındaki Güçlükler: Antikite", Fırat Üniversitesi Uluslararası İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi 8.1, 2024, ss. 89-91.
- ÖZKAN Devrim, "Socrates'in Yurtaşı Yeniden Anlamlandırması: Demokrasi'ye Karşı Filozofun Savunması", Liberal Düşünce Dergisi 24.94, 2019, ss. 53-63.
- PİTİR Orçun, İzmir, Piraeus (Pire), Constanța (Köstence) Ve Novorossiysk (Soğucak) limanlarının ulusal ve uluslararası ticari ilişkilerdeki önemlerinin karşılaştırmalı analizi, MS thesis, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- SARI Halil İbrahim, Yunanistan ekonomisinde turizmin yeri ve önemi, MS thesis, Marmara Üniversitesi, Türkiye, 2017.
- SİNA Ayşen, "Antik Yunan'da Ordu Kâhinleri", Cedrus 7, 2019, ss. 195-214.
- SİNA Ayşen, "Khioslu İon'un Epidemiai Eserinden Portreler", Tarih Araştırmaları Dergisi 29. 47, ss. 137-156.
- SİNA Ayşen, "II. Philippos' un Doğu Trakya Politikaları ve Odrys Kralları".
- SOYLU Mehmet, Akdeniz'de Türk Deniz Ticareti, MS thesis, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- STARR Chester, Antik Çağda Deniz Gücü, (ç. Gürkan Ergin), Homer Kitabevi, İstanbul, 2000, s. 25.
- TEKİN Oğuz, Eski Yunan Ve Roma Tarihine Giriş, İletişim Yayınları, 2016.
- THUCYDİDES, History of the Peloponnesian War, Translated by Richard Warner. New York: Penguin Classics, 1998, (Book 2, Chapters 29–54).
- TURAN Olcay, Thukydides'in Aktarımına Göre Atina Salgınının Gerçek Etkileri, Tarih ve Gelecek Dergisi, 2018, ss. 89-108.
- TURAN Olcay, Perikles'in Peloponnesos Savaşı'ndaki Stratejisine Dair Eleştirel Bir Yaklaşım, Journal of History School, 2021, ss. 54-82.
- ÜNAN Serdar, Pers Harpleri Ve Peloponnesos Harpleri Işığında Antik Hellen'de Siyasi Ve Askeri Gelişmeler, Anadolu Üniversitesi, Eskişehir, 2001, s. 68.